

Univerzita Karlova v Praze
Právnická fakulta

Aleš Kubo

Vztahy centrální banky k bankám obchodním

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: Prof. JUDr. Milan Bakeš, DrSc.

Katedra: Finančního práva a financí

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 31. srpna 2008

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracoval samostatně za použití zdrojů a literatury v ní uvedených.

Poděkování

Rád bych touto cestou poděkoval Prof. JUDr. Milanu Bakešovi, DrSc. za cenné připomínky, rady, inspiraci, odborné vedení i konzultace, které mi poskytl při vypracování této diplomové práce.

OBSAH

1	ÚVOD	- 1 -
2	BANKOVNÍ SYSTÉM.....	- 3 -
2.1	ZÁKLADNÍ CHARAKTERISTIKA BANKOVNÍHO SYSTÉMU	- 3 -
2.2	BANKY A EKONOMIKA	- 12 -
3	POJEM A PODSTATA REGULACE A DOHLEDU.....	- 14 -
3.1	VYMEZENÍ REGULACE A DOHLEDU	- 14 -
3.2	ARGUMENTY PRO A PROTI REGULACI A DOHLEDU.....	- 17 -
4	BANKOVNÍ REGULACE.....	- 20 -
4.1	PODMÍNKY VSTUPU DO BANKOVNICTVÍ	- 20 -
4.2	PRAVIDLA OBEZŘETNÉHO PODNIKÁNÍ	- 30 -
5	DOHLED.....	- 50 -
5.1	ZPŮSOBY VÝKONU DOHLEDU	- 50 -
5.2	DOHLED NAD NOSITELI JEDNOTNÉ LICENCE	- 53 -
5.3	NÁPRAVNÉ A SANKČNÍ PROSTŘEDKY	- 54 -
5.4	BANKOVNÍ DOHLED NA KONSOLIDOVANÉM ZÁKLADĚ	- 58 -
6	ČESKÁ NÁRODNÍ BANKA – „BANKA BANK“.....	- 61 -
6.1	VEDENÍ ÚČTŮ A MEZIBANKOVNÍ PLATEBNÍ STYK	- 61 -
6.2	DEPOZITNĚ – ÚVĚROVÉ OBCHODY	- 62 -
6.3	ČESKÁ NÁRODNÍ BANKA – VĚŘITEL POSLEDNÍ INSTANCE	- 62 -
6.4	ZÁSOBOVÁNÍ BANK OBĚŽIVEM.....	- 63 -
6.5	OSTATNÍ OBCHODY	- 64 -
7	ZÁVĚR	- 65 -
8	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	- 69 -

1 ÚVOD

Po listopadové revoluci v roce 1989 u nás byly položeny základy demokratického státního zřízení. Součástí takového zřízení je typicky i (fungující) tržní ekonomika. Proto byl zahájen proces transformace původní centrálně plánované ekonomiky na ekonomiku tržní. Ani tržní ekonomika však nemůže fungovat ve své nejčistší podobě bez zásahů ze strany státu, „neviditelná ruka trhu“ není všemocná a nedokáže si poradit s některými problémy. Z tohoto důvodu vyvstává potřeba regulace a dohledu nad některými odvětvími, která jsou velmi specifická a mohou ovlivnit fungování ekonomiky jako celku. Takovým odvětvím je nepochybně i bankovníctví. Stanovení pravidel pro činnost v oblasti bankovníctví a dohled nad dodržováním těchto pravidel, případně sankce za jejich nedodržování, jsou esenciálními náležitostmi každého bankovního systému, jenž je součástí fungující tržní ekonomiky. Ekonomika se bez bankovního systému neobejde. A bankovní systém se neobejde bez pravidel pro své fungování.

Regulace, čili stanovení pravidel, a dohled nad dodržováním těchto pravidel a sankcionování jejich nedodržování v oblasti bankovníctví jsou specifickými činnostmi, které zpravidla vyžadují též specifickou státní instituci pro jejich vykonávání. Tato instituce je často nazývána centrální nebo národní bankou, samozřejmě ve svých jazykových nuancích. Postavení této instituce v jednotlivých typech bankovních systémů je popsáno v kapitole č. 2. Vztahy mezi touto institucí, ať už je nazvána jakkoliv, a subjekty bankovního systému, tedy především bankami, se odvíjejí hlavně od existence a charakteru regulace a dohledu v té které zemi. Největší část mé diplomové práce je proto věnována těmto institutům, obecně je o pojmu regulace a dohledu pojednáno v kapitole č. 3, podrobná úprava regulace v České republice je popsána v kapitole č. 4 a úpravě dohledu v našich podmínkách je věnována kapitola č. 5. Prostřednictvím své diplomové práce bych ovšem rád upozornil na fakt, že vztahy mezi centrální bankou a bankami obchodními se nevyčerpávají pouze regulací a dohledem. Existuje řada dalších, řekněme doplňkových institutů, které se jako vztahy též projevují. V kapitole č. 6 jsem se zaměřil na jeden z těchto institutů, kdy centrální banka působí jako tzv. „banka bank“.

V celé diplomové práci se snažím vycházet ze dvou názorů. Prvním z nich je nutnost existence regulace a dohledu v podmínkách tržní ekonomiky. Druhým z nich je potřeba neustálé kontroly regulace a dohledu, nemám tím na mysli pouze kontrolu institucionální, ale je nutné též přemýšlet o opodstatněnosti existence regulace a dohledu a přizpůsobovat je

současným podmínkám. Bankovní systém je totiž jakýmsi „živoucím organismem“, který se v prostoru a čase neustále mění a vyvíjí a na to je potřeba reagovat.

Příkladem budiž výše uvedený vznik tržní ekonomiky v České republice, zařazení do struktur Evropské unie a v neposlední řadě integrace dohledu nad finančním trhem. V budoucnu nás pak čeká zavedení jednotné evropské měny Euro, což nepochybně bude „hýbat“ celou českou ekonomikou.

Pojem „dynamika“ se táhne jako červená nit celou ekonomikou nejen naší, ale též celosvětovou. To, že je nutné mít tento pojem na paměti, se snažím reflektovat i ve své diplomové práci.

2 BANKOVNÍ SYSTÉM

Bankovnictví patří dnes v každé vyspělé tržní ekonomice mezi odvětví s nejvyšší dynamikou rozvoje. Bez kvalitně fungujících bank není myslitelný výraznější ekonomický pokrok. Vztah bankovního odvětví a ostatních sfér každé ekonomiky je však oboustranný. Vyspělá ekonomika potřebuje vyspělý bankovní sektor a naopak.

Funkce a způsob fungování bankovního systému jsou determinovány v základní rovině existujícím ekonomickým systémem v dané zemi, jeho podstatou a rozvinutostí. K dalším relevantním faktorům ovlivňujícím uspořádání a fungování bankovního systému určitě můžeme zařadit rozvinutost finančního trhu, měnovou stabilitu, směnitelnost měny, zapojení dané země do nadnárodních struktur, způsob regulace bank či historický vývoj a tradice.

V závislosti na působení výše uvedených faktorů mohou být bankovní systémy v jednotlivých zemích uspořádány na různých principech.

2.1 ZÁKLADNÍ CHARAKTERISTIKA BANKOVNÍHO SYSTÉMU

Bankovní systém (označovaný též jako bankovní soustava) představuje souhrn veškerých bankovních institucí v určitém státě, uspořádání vztahů mezi těmito institucemi i vztahy těchto institucí vůči okolí. Na základě této definice lze uzavřít, že bankovní systém má dvě navzájem propojené složky, a to složku institucionální a složku funkční.

2.1.1 Institucionální složka bankovního systému

Do institucionální složky bankovního systému spadají jednotlivé banky, členěné podle hlavní náplně činnosti do několika druhů. Jedním ze základních problémů je v této souvislosti vymezení samotného pojmu banka.

Budeme-li prozatím abstrahovat od centrálních bank, můžeme banku vymežit především ekonomicky a právně. Ekonomicky charakterizujeme banku podle hlavní náplně činnosti – banka je institucí, která obchoduje a provádí operace s penězi.

Banky současně patří mezi instituce, které musejí dodržovat pravidla činnosti daná bankovními zákony a dalšími právními akty. Z tohoto důvodu se ekonomické vymezení bankovního systému jeví jako nedostatečné, neboť obchodovat a provádět operace s penězi mohou i jiné instituce než banky, například investiční a podílové fondy, finanční společnosti, penzijní fondy, pojišťovny, pošty apod.

Nedostatky tohoto přístupu lze alespoň částečně odstranit právním vymezením banky. Toto vymezení se může mezi jednotlivými státy mírně lišit, obecně však platí, abstrahujeme-li opět od centrálních bank, že banka je instituce s bankovní licencí. Bankovní licence představuje oprávnění působit jako banka, především provádět bankovní operace a nabízet bankovní služby. Současně znamená právo a v řadě zemí i povinnost mít v názvu označení banka (nebo spořitelna, v širším pojetí příslušných zákonů úvěrové družstvo apod.)

Přidělení licence je vázáno na splnění celé řady podmínek. Každý žadatel o bankovní licenci musí například disponovat stanovenou výší kapitálu, splňovat morální, odborné, bezpečnostní, technické a technologické předpoklady apod. O těchto vstupních podmínkách bude pojednáno dále.

Mezinárodní banky nejsou součástí bankovního systému daného státu. Řadí se mezi ně především dvě „celosvětově působící“ banky – Mezinárodní banka pro obnovu a rozvoj (International Bank for Reconstruction and Development, IBRD, se sídlem ve Washingtonu) a Banka pro mezinárodní platby (Bank for International Settlements, BIS, se sídlem v Basileji). Dále sem patří například Evropská banka pro obnovu a rozvoj (European Bank for Reconstruction and Development, EBRD, se sídlem v Londýně), Evropská investiční banka (European Investment Bank, EIB, se sídlem v Lucemburku) a další banky.

Multinacionální bankovní holdingové společnosti vyvíjejí aktivity v mnoha zemích světa obvykle prostřednictvím dceřiných společností. Mohou mít několik hlavních sídel ve více zemích.

Obecné vymezení základních druhů bank můžeme považovat za jeden ze spojovacích článků mezi institucionální a funkční složkou bankovního systému.

2.1.2 Funkční složka bankovního systému

Funkční složka bankovního systému reprezentuje organizaci, resp. způsoby uspořádání vztahů mezi bankovními institucemi v dané ekonomice. V této souvislosti je vhodné rozlišovat především jednostupňové a dvoustupňové bankovní systémy.

2.1.2.1 Jednostupňový bankovní systém

V jednostupňovém bankovním systému provádí v podstatě všechny operace jediná „centrální“ banka. Často zde sice působí ještě další banky, které ale jsou specializované na předem velmi úzce vymezený rozsah bankovní činnosti nebo na vymezené sektory či oblasti

a zároveň jsou prakticky zcela závislé na rozhodnutích centra, resp. centrální banky – nejsou podnikatelskými subjekty a jejich rozhodovací pravomoci jsou velmi úzké.

Hlavními oblastmi specializace bank v tomto systému bývají zahraniční obchod, sektor obyvatelstva, zemědělství a investiční výstavba. Mezi skutečné rarity dlouho patřila Kuba, kde v období 1962 – 1982 působila jediná banka.

Jednostupňové systémy se vyskytovaly – a vyskytují – především v netržních ekonomikách. Až do konce osmdesátých let byla jejich existence charakteristická pro většinu centrálně plánovaných (socialistických) ekonomik. V těchto ekonomikách vznikaly jednostupňové systémy obvykle po druhé světové válce, a to centralizací dříve existujících systémů dvoustupňových.

V jednostupňových bankovních systémech centrálně plánovaných ekonomik se postavení bank, včetně centrální banky, zcela zásadním způsobem liší od postavení bank v tržní ekonomice. Kromě velmi nízkého počtu bank je základní charakteristikou jednostupňového bankovního systému v centrálně plánovaných ekonomikách jeho pasivní role při shromažďování a relokaci peněžních úspor.

Činnost těchto bank je determinována z centra rozepsanými úkoly v podobě plánů. Z toho také vyplývá, že hlavním cílem jejich činnosti není zisk, resp. maximalizace tržní hodnoty majetku, ale že mají zájem především na splnění ukazatelů zadaných plánem. Funkčně tak tyto banky v zásadě představují specializované pobočky centrální banky.

Zcela dominantní postavení v jednostupňovém bankovním systému v centrálně plánovaných ekonomikách má centrální banka, která v podstatě řídí činnost dalších bank. Proto je tento systém někdy označován jako systém „monobanky“. V systému hierarchie řízení však centrální banka zaujímá spíše pasivní postavení, jejíž činnost je řízena (obvykle měnovým) plánem, který ztělesňuje zájmy vládnoucí politické síly bez větších ohledů na potřeby ekonomiky. Hlavním cílem, resp. úkolem centrální banky je stejně jako v případě dalších bank splnění úkolů plánu.

V jednostupňových bankovních systémech centrálně plánovaných ekonomik dále:

1. úvěry podnikovému sektoru poskytují především centrální banky prostřednictvím svých poboček, a nikoliv obchodní či jiné banky;
2. podniky mají v zásadě „nárok na úvěr“, úvěrující banka, resp. pobočka centrální banky nemá příliš možností poskytnutí úvěru odmítnout – věcné plánování má prioritu před finančním plánováním;

3. banky působí bez ohledu na výsledky hospodaření, možnost jejich případného bankrotu je vyloučena.

Tento bankovní systém byl charakteristický i pro československou ekonomiku v období 1950 – 1989. Po druhé světové válce docházelo k mohutné centralizaci cestou znárodnění a následné reorganizace bank. V roce 1948 byla založena Investiční banka, v roce 1950 byla zrušena centrální Národní banka československá a nahrazena Státní bankou československou. Současně bylo zrušeno lidové peněžnictví (drobné spořitelní banky, různé záložny, kampeličky a úvěrová družstva) a nahrazeno nově založenou Státní spořitelnou. Tím byl proces centralizace v podstatě završen a celé období od roku 1950 až do konce roku 1989 můžeme v našem bankovním systému považovat za období „monobanky“.

Jednostupňové bankovní systémy, zejména v centrálně plánovaných ekonomikách, nefungují příliš efektivně, a to hlavně proto, že zcela chybí podnikatelské aktivity obchodních a dalších bank. Peníze se stávají pouhými zprostředkovateli hmotných toků, podniková sféra požaduje úvěry při částečné absenci kritérií jejich návratnosti. To se projevuje především v nedostatečné finanční disciplíně, s konečnými důsledky v podobě narušení peněžní rovnováhy v ekonomice. Dříve či později se tento systém stává brzdou dalšího rozvoje a je reformován, obvykle s cílem vytvořit systém dvoustupňový.

K této situaci docházelo v průběhu 80. let 20. století v převážné většině tehdejších socialistických zemí. Zhroucení komunismu pak ukončilo pokusy o vytvoření funkčního dvoustupňového bankovního systému v podmínkách centrálně plánované ekonomiky.

Domnívám se, že jednostupňový systém má vzhledem ke své vazbě na centrálně plánovanou ekonomiku omezenou dobu existence. Dříve nebo později bude vždy nutné tento systém alespoň částečně reformovat, nejlépe transformací celé ekonomiky na ekonomiku tržní. Hlavním problémem je fakt, že centrálně plánovaná ekonomika často nezohledňuje ekonomické potřeby země. Základem systému je jakýsi plán, který je odrazem politických zájmů. Navíc ekonomické potřeby a politické zájmy v celém systému často směřují proti sobě. Tento stav považuji za dlouhodobě neudržitelný a vedoucí ke stagnaci nebo dokonce k úpadku celé ekonomiky. Příkladem budiž Čína, největší centrálně plánovaná ekonomika světa, kde v posledních desetiletích dochází k řadě reforem a restrukturalizací (včetně reformy bankovního systému) směrem k tržnímu hospodářství. V současnosti je v Číně dotvořen tzv. „systém socialistické tržní ekonomiky“.

2.1.2.2 Dvoustupňový bankovní systém

Dvoustupňový bankovní systém je charakteristický především pro většinu tržních ekonomik. V tomto systému je funkčně odděleno centrální a obchodní bankovníctví a centrální banka až na výjimky neprovádí činnosti, které spadají do oblasti působení obchodních a dalších bank. Centrální banka především neúvěruje podnikový (podnikatelský) sektor a neřídí přímo činnost ostatních bank.

Obchodní a další banky podnikají s penězi za účelem zisku (resp. maximalizace tržní ceny svých akcií) v poměrně široce vymezeném rámci, daném pravidly regulace a dohledu. Jejich činnost samozřejmě není řízena žádnými z centra rozepsanými plány, banky jsou při vlastním rozhodování v zásadě zcela samostatné. Z toho také vyplývá, že činnost a výsledky hospodaření ovlivňují jejich existenci – případný úpadek bank není vyloučen. Dvoustupňové bankovní systémy jsou dále charakteristické vyšším počtem obchodních a dalších bank. V některých zemích - Německo, Rakousko - lze dokonce hovořit o „třístupňovém“ bankovním systému. Centrální bankovníctví opět představuje první stupeň a obchodní bankovníctví se rozpadá na druhý a třetí stupeň. Obchodní a další banky spadají do třetího stupně a jejich „zastřešující“ centrály vytvářejí druhý stupeň. Funkčně však stále jde o dvoustupňový systém, neboť obchodní banky i jejich „zastřešující“ centrály tvoří jednotu.

Tyto systémy však nejsou zcela stejné, mezi jednotlivými tržními ekonomikami existuje řada (někdy i dost podstatných) rozdílů. Nejdůležitějším z nich je rozdíl mezi univerzálními a specializovanými systémy. Dalšími kritérii dělení jsou pak míra otevřenosti a uspořádání bank.

V univerzálních bankovních systémech mohou obchodní banky provádět emisní obchody ručitelského typu (underwriting) a některé další operace s akciemi. Investiční banky zase mohou přijímat vklady od veřejnosti. Tyto systémy v současnosti převládají v drtivé většině evropských zemí. Rovněž český bankovní systém je univerzální.

Specializované bankovní systémy naopak přísně oddělují činnosti obchodních a investičních bank. Obchodní banky, které přijímají primární vklady od veřejnosti, nesmějí provádět emisní obchody ručitelského typu a další operace s akciemi. Investiční banky, které se na operace s akciemi (a dalšími cennými papíry) specializují, nesmějí přijímat primární vklady od veřejnosti. Toto oddělení je dáno příslušnými zákony a existuje například v USA a Japonsku. Zejména v USA je však předmětem častých diskusí a návrhů na zrušení nebo alespoň zmírnění existujících bariér.

Na pomezí mezi univerzálním a specializovaným bankovním systémem se nachází **model smíšeného bankovního systému**. Obchodní a investiční bankovníctví jsou sice odděleny, nicméně hranice nejsou tak striktní (např. komerční banka může mít 100 % dceřinné společnosti provádějící investiční obchody). Jako příklady bývají uváděny Itálie a Maďarsko.¹

Míra otevřenosti domácích bankovních systémů vůči zahraničním bankám je vyšší v zemích Evropské unie než v USA a Japonsku, které opět vytvářejí na tomto poli regulační bariéry. Zjednodušeně řečeno, k proniknutí na domácí americký či japonský trh musejí zahraniční banky splnit tvrdší podmínky než domácí subjekty a i po jejich splnění mají celou řadu dalších omezení aktivit na tomto trhu. Naopak, v Evropské unii existují pro banky z členských zemí prakticky rovnocenné podmínky pro domácí a zahraniční banky především díky existenci jednotné licence. Extrémním případem je pak Lucembursko s podílem zahraničních (zejména belgických) bank na bankovních aktivech v zemi ve výši téměř 100%.

Uspořádání bank neboli existence pobočkového, unitárního či propojeného bankovního systému jsou determinovány zejména zákonodárstvím a tradicí. V Evropě a v tomto případě i v Japonsku zatím převládá pobočkové bankovníctví (branch banking), v některých těchto zemích (především Švýcarsko) se však zvyšuje vzájemné vlastnické propojení mezi bankami (chain banking). To ostatně platí i pro náš bankovní systém.

Unitární bankovní systém (unit banking) přežívá v USA, kde na přibližně 8300 obchodních bank připadá asi 64 000 poboček (rok 2000). Jde však o relikty zákonné úpravy v minulosti (např. McFadden-Pepper Act z roku 1927 aj.), kdy americké banky měly výrazná omezení při otevírání poboček v jiném americkém státě. S platností od července 1997 byla většina restrikcí v této oblasti zrušena (Interstate Banking and Branching Efficiency Act 1994).

2.1.2.3 Třístupňový systém

Třístupňový bankovní systém vzniká v procesu globalizace, pokud se příslušný stát stává součástí integračního celku (např. Evropská unie). Tehdy se zpravidla část práv v oblasti monetární přenáší z centrální banky státu na centrální banku nadnárodního celku (Evropská centrální banka – centrální banka státu – obchodní banka). Otázkou je, jakou roli budou mít s postupující globalizací finančních trhů světové finanční instituce typu Mezinárodního měnového fondu (MMF) či skupiny Světové banky v oblasti stability

¹ Dvořák Petr, Bankovníctví pro bankéře a klienty, Linde, ISBN 80-7201-515-X, Praha 2005, str. 109

jednotlivých měn a dohledu nad trhem. Mohli bychom tedy předpokládat, že po určité období a v určitých regionech by mohl existovat čtyřstupňový systém.

Když vezmeme v potaz vše, co bylo řečeno výše o jednostupňovém a dvoustupňovém systému a povedeme tyto úvahy ad absurdum, dalo by se v některých případech hovořit i o pětistupňovém systému: mezinárodní instituce typu MMF – nadnárodní instituce (Evropská centrální banka) – centrální banka státu – obchodní banky jako „zastřešující“ centrály – jednotlivé obchodní banky. To je však vzhledem k nevelkým ingerenčním pravomocem mezinárodních institucí a funkční jednotě obchodních bank („zastřešující“ centrály i jednotlivé pobočky) pravděpodobně záležitostí čistě hypotetickou.

Problematika „třístupňovosti“ bankovního systému je v současnosti více než aktuální také pro Českou republiku a ještě více pro Slovenskou republiku. Po vstupu do eurozóny (tedy po přijetí eura jako své měny v rámci Evropské měnové unie) se Česká národní banka (v případě Slovenské republiky Národná banka Slovenska) vzdá samostatné měnové politiky ve prospěch Evropské centrální banky. Na Slovensku se tak stane již 1. ledna 2009. Podle Aktualizované strategie přistoupení České republiky k eurozóně, která je společným dokumentem ČNB a vlády, dojde k přijetí eura v České republice až po roce 2012.

Česká republika tak, dle mého mínění, bude mít dost času na to, aby v této souvislosti případně využila některá slovenská opatření, která se před i po zavedení eura osvědčí a budou ku prospěchu a naopak se vyvarovala těch, které ekonomice „ublíží“. Aplikace podobných opatření u nás bude možná díky podobným ekonomickým podmínkám.

2.1.3 Univerzální a specializované bankovní systémy v tržních ekonomikách

Otázky univerzalizace nebo specializace dvoustupňových bankovních systémů mají v tržních ekonomikách zcela zásadní význam. V posledních dvou desetiletích dochází mimo jiné ke slučování bank a stírání rozdílů jak mezi různými druhy bank, tak i mezi bankami a jinými institucemi, které pronikají do bankovní sféry. Trendem je tedy univerzalizace, která však s sebou přináší celou řadu problémů v oblastech měnové politiky, regulace a dohledu bank a v neposlední řadě i v oligopolních až monopolních projevech chování bank.

2.1.3.1 Základní typy specializace bank

Základní otázkou, kterou je nutné vyjasnit, jsou typy specializace bank. Banky se mohou specializovat především podle sektorů, teritoria, klientely a poskytovaných bankovních služeb a nabízených produktů, přičemž v řadě případů se rozdíly mezi těmito variantami stírají. U jakékoliv z nich je nutné rozlišovat, zda je důsledkem právní úpravy, nebo přirozeného vývoje bankovního systému a reakce bank na poptávku po bankovních službách.

Sektorová specializace bank se vyskytovala spíše v centrálně plánovaných ekonomikách. Odvětvové banky vznikaly ze zákona a působily (působí) zejména v Rusku a Bulharsku. V tržních ekonomikách je tato specializace méně častá, je produktem přirozeného vývoje a sektorově specializované banky (např. zemědělské banky) navíc v žádném případě nemají v dané oblasti oligopolní postavení.

Teritoriální specializace bank se v tržních ekonomikách rovněž objevují spíše ojediněle a bývá důsledkem právní úpravy. Nejznámější je tento typ specializace v USA. Ze zákona z roku 1927 (McFadden – Pepper Act) bylo americkým bankám zakázáno zřizovat na území USA pobočky mimo vlastní domovský stát, pokud to zákony daného amerického státu výslovně nepovolovaly – nejtvrďší pravidla na počátku 90. let 20. století platila již jen v 15 amerických státech. Zákon byl přijat především z důvodu ochrany malých bank, což mělo podporovat konkurenci v této oblasti. Ve skutečnosti ovšem může být tato právní úprava zaměřena proti konkurenci, neboť chrání i neefektivní banky.

Jisté relikty specializace podle teritoria lze dále nalézt například ve švýcarském bankovním systému, kde tzv. kantonální banky provádějí bankovní operace především v rámci územních jednotek – kantonů, ale mají právo, a velké kantonální banky ho využívají, poskytovat bankovní služby i za hranicemi kantonů. V poslední době je však tento typ specializace díky poměrně rychlému kapitálovému propojování švýcarských bank na ústupu.

Banky se dále mohou specializovat **podle klientely**, nejčastěji jako banky pro obyvatelstvo, soukromě hospodařící subjekty, místní hospodářství a zemědělce. Tato specializace bank se v současných tržních ekonomikách již příliš nevyskytuje. Výjimky představují nejčastěji spořitelní banky, pro které ale platí, že:

1. nemají monopolní postavení v sektoru obyvatelstva, vklady obyvatelstva mohou shromažďovat i další banky;
2. mohou poskytovat bankovní služby všem klientům.

Z těchto dvou skutečností vyplývá, že v některých tržních ekonomikách lze jen velmi obtížně nalézt významné rozdíly mezi spořitelními a například obchodními bankami.

Nejvýznamnějším hlediskem specializace v současnosti jsou **poskytované bankovní služby a nabízené produkty**. Ve většině tržních ekonomik jde opět o reakce na poptávku klientů, v USA a Japonsku je však tato specializace důsledkem zákonné úpravy, kterou je důsledně odděleno obchodní a investiční bankovníctví (Glass-Steagal Act neboli Banking Act 1933 v USA a Securities and Exchange Law 1947, čl. 65, v Japonsku). V USA však v posledních letech došlo k výraznému snížení bariér.

Oddělení obchodního a investičního bankovníctví ze zákona je ale velmi častým tématem diskusí mezi bankéři a zástupci institucí regulace a dohledu bank a v posledních letech byla některá ustanovení těchto úprav zmírněna – americkým obchodním bankám je nyní například povoleno angažovat se v omezené míře v transakcích s cennými papíry prostřednictvím speciálních filiálek. Mezi hlavními cíli této zákonné úpravy se nejčastěji uvádějí:

- ochrana primárních vkladů před výkyvy na nejistých trzích s cennými papíry;
- omezení potenciálních konfliktů zájmů mezi „obchodní“ a „investiční“ složkou banky;
- omezení ekonomické síly bank a tedy oligopolních tendencí na bankovním trhu.

V zemích bývalé „evropské patnáctky“ oddělení obchodního a investičního bankovníctví ze zákona v současnosti neexistuje a s výjimkou Belgie a částečně Itálie neexistovalo ani dříve. Z tohoto hlediska je tedy zbytečné rozlišovat obchodní a investiční banky. Přes určité limity bankovních aktiv v podobě akcií jsou banky v zemích bývalé „evropské patnáctky“ v tomto smyslu univerzální, a navíc mohou obchodovat s cennými papíry bez výraznějších omezení prostřednictvím svých dceřinných investičních společností. Stejně poznámky platí i pro český bankovní systém. Pokud se banky specializují na určité bankovní služby, je to důsledek jejich svobodného rozhodnutí nebo tržních tlaků, a nikoli důsledek zákonné úpravy.

Ve vyspělých zemích samozřejmě působí jak univerzální, tak specializované banky. Při jejich srovnání lze dojít k určitým dílčím závěrům. Největšími bankami na světě jsou banky univerzální. Univerzalizace může vést ke snaze ovládnout trh, získat na něm oligopolní (monopolní) postavení a zlikvidovat konkurenční prostředí. Na druhou stranu univerzálnost je drahá a přináší též problémy s řízením. Specializace bank na

určité produkty může vést sice ke zkvalitnění poskytovaného bankovního produktu, ale také ke zvýšení jeho ceny.

Univerzalizace i specializace mají svá úskálí, která jsou proměnlivá v závislosti na podmínkách v ekonomice a bankovním prostředí. Nikdy tak není možné je plně eliminovat. Je nutné se s nimi vypořádat vždy ad hoc, žádný „univerzální recept“ tedy neexistuje. Specializace bank však závisí na jejich svobodném rozhodnutí, takže záleží pouze na bance, jak se si všemi případnými problémy poradí.

2.2 BANKY A EKONOMIKA

Bankovní systém je jen relativně samostatným systémem v každé ekonomice, nemůže existovat sám o sobě. V tomto smyslu je tedy systémem otevřeným. Je ovlivňován okolím a zpětně toto okolí ovlivňuje.

Míra vzájemných vlivů a vztahy nadřízenosti a podřízenosti jsou dány celou řadou skutečností, které se mohou postupně měnit. Bankovní systém je rovněž ekonomicko-sociologickým systémem, a proto při analýze jevů a procesů v něm je nutné respektovat i cíle, zájmy a motivy jednání subjektů, přičemž institucionální uspořádání i organizace vztahů se vyvíjejí v čase, především v závislosti na potřebách ekonomiky (poptávce po bankovních službách).

Obchodní a další banky jako instituce obchodující s penězi hrají v ekonomice tržního typu nezastupitelnou roli v procesu zprostředkování finančních transakcí. Vystupují tak jako finanční zprostředkovatelé. Ačkoli nejsou jedinými institucemi v této sféře, je i v těch nejvyspělejších tržních ekonomikách jejich podíl na zprostředkování finančních transakcí stále rozhodující. Vedle obchodních a dalších bank plní úlohu finančních zprostředkovatelů pojišťovny, penzijní fondy, investiční fondy, podílové fondy, hypoteční společnosti a další instituce.

Stěžejní otázkou je rozsah působnosti centrální banky v celém procesu zprostředkování. Centrální banka v tržní ekonomice má silnější vliv především na obchodní a další banky, resp. peněžní trh (jako součást obecně vymezeného finančního trhu). Její vliv na ostatní věřitele a dlužníky či další součásti finančního trhu bývá výrazně slabší, dokonce s některými, především domácnostmi, do žádných vztahů obvykle nevstupuje. Jinak řečeno, v tržní ekonomice centrální banka reguluje v podstatě pouze bankovní systém (předpokládáme-li, že na peněžní trh – součást finančního trhu – mají přístup pouze banky).

Postavení a úloha centrální banky v tržní ekonomice jsou v mnoha směrech zcela zásadně odlišné od obchodních a dalších bank, přičemž centrální banka je nezastupitelná především ve třech základních oblastech:

1. při emisi hotovostních peněz, na kterou má až na nepatrné výjimky výsadní právo;
2. v měnové politice – centrální banka reguluje množství peněz v ekonomice;
3. v regulaci a popřípadě i dohledu druhého stupně bankovního systému.

Tyto tři oblasti lze také považovat za definiční znaky centrální banky. Z uvedeného vyplývá, že hlavním cílem činnosti centrálních bank ve dvoustupňových bankovních systémech není zisk, ale (obecně řečeno) měnová stabilita a bezpečnost, důvěryhodnost a efektivnost bankovního systému. Ve dvoustupňovém bankovním systému v tržní ekonomice musíme vždy, hovoříme-li o bankách, rozlišovat mezi podnikatelsky zaměřeným druhým stupněm a na zcela jiných principech fungujícím prvním stupněm.²

² Revenda Zbyněk, Centrální bankovníctví, 2. rozšířené vydání Management Press, ISBN 80-7261-051-1, Praha 2001, str. 17 a násl. (pozn: platí pro celou kapitolu č. 2 s výjimkou tučně psaného)

3 POJEM A PODSTATA REGULACE A DOHLEDU

Bankovní regulaci a dohled je možné pokládat za stěžejní problematiku spojenou s bankovním systémem v každé vyspělé tržní ekonomice. Bankovníctví patří mezi nejvíce regulovaná odvětví ekonomiky.

Bankovní regulace a dohled se snaží zabezpečovat důvěryhodnost, bezpečnost, spolehlivost a efektivnost fungování bankovního systému.

3.1 VYMEZENÍ REGULACE A DOHLEDU

Regulace a dohled bankovního systému jsou nejdůležitějšími činnostmi institucí bankovní regulace a dohledu v jednotlivých tržních ekonomikách.

Bankovní regulace je chápána jako stanovení pravidel (zákonů, nařízení, opatření, vyhlášek atd.), které upravují vznik, činnost, působnost a zánik bankovních institucí v dané ekonomice.

Dohled (supervize) **nad bankami** představuje kontrolu dodržování těchto pravidel a následné uplatňování sankcí při jejich nedodržování, s cílem upevnit peněžní a tržní disciplínu a zvyšovat kvalitu řízení finančních procesů a rizik z nich vyplývajících. V posledních letech se stále více klade důraz na prevenci před zjišťováním nedostatků a následného řešení negativních důsledků.

Bankovní regulace může stanovením pravidel sledovat dva protichůdné cíle, a to pozitivní regulaci, což je podpora ekonomické aktivity bankovního sektoru (využívá se v Evropě a v Japonsku) a negativní regulaci, čímž se myslí zákazy některých druhů ekonomických činností (využívá se v USA a Velké Británii). Ve vyspělých tržních ekonomikách dochází v oblasti bankovníctví ke kombinaci obou přístupů k regulaci, pozitivního i negativního.

V bankovní regulaci se porovnává i míra regulace, která má následující dva stupně:

- a) Deregulaci – tu lze chápat v několika významech: snižování míry předchozí regulace, odstraňování dřívějších omezení a povolování nových aktivit.
- b) Re- regulaci – nahrazování předchozích pravidel novými.

Bankovní regulace je proces, ve kterém vždy figurují dvě skupiny subjektů – regulující/dohlížející a regulované/dohlížené. Regulujícími a dohlížejícími subjekty jsou většinou centrální banky, a to buď jako jediné instituce nebo ve spolupráci s jinými institucemi. Dohled u poboček zahraničních bank může provádět příslušná instituce ze země,

kde má pobočka centrálu, a to většinou ve spolupráci s institucí dohledu hostitelské země (tak je tomu i u nás). Regulovanými a dohlíženými subjekty jsou pak především instituce s bankovní licencí (banky, pobočky zahraničních bank, spořitelny, holdingové bankovní a finanční společnosti apod.).

3.1.1 Základní cíle regulace a dohledu

Při prosazování základních cílů ekonomického vývoje je systém bankovní regulace a dohledu součástí makroekonomické politiky. Rozhodujícími složkami makroekonomické politiky jsou fiskální a měnová politika, které musí zabezpečovat makroekonomickou rovnováhu a stabilitu (pomocí regulace rozpočtové rovnováhy a regulace množství peněz v oběhu), a efektivnost, bezpečnost a důvěryhodnost finančního (bankovního) systému – k tomu slouží právě především bankovní regulace a dohled.

Základní cíle v systému bankovní regulace a dohledu je možné specifikovat do následujících konkrétních cílů:

1. **Bezpečnost a spolehlivost bankovního systému v dané ekonomice** – bez zdravých bank, tedy i bez zdravého bankovního systému dochází v ekonomice k vážným poruchám ve zprostředkování finančních toků, v redistribuci dočasně volných peněžních úspor a v jejich efektivní alokaci. Následně se tak zpomaluje nebo i zastaví ekonomický vývoj.
2. **Podpora efektivnosti fungování bankovního systému** – efektivní fungování bank je spojeno s efektivním vývojem ekonomiky, poněvadž mají-li problémy banky, pak má problémy celá ekonomika a naopak. Pravidla, podmínky, povinnosti a rámec činností bank je nutné koncipovat tak, aby nebránily zdravému vývoji v bankovní sféře při respektování elementárních požadavků ochrany klientů bank.
3. **Zajištění potřebných informací pro klienty** – rozhodování klientů (tj. vkladatelů) bez jisté úrovně informací je velmi rizikové. Bez jejich patřičné úpravy (např. povinnost zveřejňování informací) by se snižovala důvěryhodnost bank a následně zvyšovala rizikovost investic.
4. **Zajištění základní úrovně ochrany klientů** – vkladatelé bank, kteří nemají všechny potřebné informace ke kvalifikovanému rozhodování, do které banky peníze uložit, musí mít určité bezpečnostní záruky. Bez nich by vzrostla rizikovost

finančních investic v podobě vkladů v bankách. Záruky jsou spojeny s pojištěním depozit. Rizika v činnosti bank nelze úplně odstranit, ale lze je usměrňovat a řídit.

Mezi základními cíli bankovní regulace a dohledu nejsou vyloučeny vzájemné rozpory, např. ochrana vkladatelů pomocí povinného pojištění vkladů zvyšuje důvěryhodnost bank, ale může vést k orientaci vkladatelů na banky, které nabízejí nejvyšší úrokové sazby z vkladů. Vkladatelé tak provádějí klasický morální hazard.

Rozpory se mohou projevat i mezi cíli měnové politiky a cíli bankovní regulace a dohledu. Např. úvěry centrální banky jako věřitele poslední instance. Poskytnutým úvěrem je nabídnuta pomoc ohrožené bance, ale současně centrální banka emituje další peníze do oběhu a tím může ohrozit měnovou (cenovou) stabilitu.

3.1.2 Bankovní regulace a dohled na povinné a nepovinné bázi

Formální bankovní regulace a dohled, tedy systém regulace a dohledu na povinné bázi je popsán výše.

Bankovní regulace a dohled na nepovinné bázi, tedy neformální bankovní regulace a dohled je založený na explicitně stanovených pravidlech ve formě zákona a závazných předpisů, které mají dvě základní formy:

- a) **Dobrovolná bankovní regulace a dohled na nepovinné bázi** – bez explicitně stanovené legislativy,
- b) **Seberegulace bankovní regulace a dohledu na nepovinné bázi** – pravidla bankovní regulace a dohledu stanoví instituce vytvořená bankami.

Neformální bankovní regulace a dohled jsou založeny na vzájemné důvěře regulovaných a regulujících bank. Tyto mohou vést ke zvýšení efektivity na vysokou míru a proto se někdy považuje tento systém za vhodnější. Existují však i dvě zásadní nevýhody, kdy neformální bankovní regulace a dohled:

1. podporuje tendence k monopolizaci nebo oligopolizaci bankovního systému – v případě nastavení příliš tvrdých podmínek vstupu do bankovní sféry, banky a jejich regulační instituce mají sklon vyřazovat potenciální konkurenty z trhu,
2. znesnadňuje harmonizaci pravidel bankovní regulace a dohledu mezi zeměmi – pro stejné druhy bankovních institucí nepovinný systém lze využít pouze jako doplněk formální regulace. Potom by existoval společný povinný základ pro druhý stupeň bankovního systému jako celek a nadstavba v podobě

stanovení přísnějších pravidel, které by banky dobrovolně přijaly. Následně by nepovinný systém mohl zvýšit důvěryhodnost zúčastněných bank.

Neformální systém bankovní regulace a dohledu se nejvíce využívá ve Velké Británii. Působí na jednotlivých segmentech bankovního a finančního trhu pro různé typy finančních zprostředkovatelů. Každá banka nebo další finanční zprostředkovatelé povinně spadají pod některý z okruhů nepovinného systému, což je určitým paradoxem.³

3.2 ARGUMENTY PRO A PROTI REGULACI A DOHLEDU

Každý zásah v podobě regulace a dohledu má v podmínkách tržní ekonomiky potenciální vliv na chování subjektů finančního, resp. bankovního trhu. I když jsou těmito zásahy sledovány ekonomicky a společensky prospěšné cíle, je nutné zvážit všechny jejich dopady na bankovní systém. Protože některé z těchto dopadů mají negativní charakter, stojí za zvážení, zda regulovat či ne, a pokud ano, tak do jaké míry.

Jedním z hlavních argumentů svědčících pro existenci regulace a dohledu je provázanost bankovní regulace a dohledu s regulací množství peněz v oběhu, jakožto podstaty měnové politiky. Banky totiž emitují bezhotovostní peníze. Navíc hlavní náplní činnosti bank je, jak již bylo uvedeno dříve, přijímání vkladů a poskytování úvěrů. Tím dochází k ovlivňování množství peněz v oběhu bankami mimo kontrolu banky centrální. Množství peněz v oběhu je citlivým ukazatelem finančního systému, který je nutné mít pod kontrolou právě prostřednictvím regulace a dohledu nad subjekty, které toto množství ovlivňují.

Dalším argumentem pro bankovní regulaci a dohled je specifičnost bankovních institucí z hlediska předmětu činnosti. Jako příklady lze uvést výše zmíněnou emisi bezhotovostních peněz bankami, zabezpečování většiny platebního styku v ekonomice apod. Navíc většinu zdrojů banky tvoří cizí zdroje – vklady. Pokud dojde k úpadku banky, může to mít neblahý vliv na celý bankovní systém. Tyto příklady samy o sobě vyvolávají nutnost existence regulace a dohledu bankovníctví, jakožto odvětví tržního hospodářství, ovšem se svými specifiky.

Za další argument pro existenci regulace a dohledu, neméně důležitý, lze pokládat asymetrii informací. Klienti bank – vkladatelé většinou nemohou získat takové

³ Nehybová Marta, Regulace a dohled nad bankami, Nakladatelství a vydavatelství Miroslav Nehyba, ISBN 80-902645-5-7, Brno 1999, str. 6 a násl. (pozn.: platí pro celou podkapitolu č. 3.1)

množství informací, aby mohli správně posoudit zdraví té které banky. Tím pádem roste rizikovost uložení jejich prostředků.

Existují však i argumenty, které se snaží prokázat, že lépe by se bankám dařilo v deregulovaném prostředí. Obecně lze říci, že jakákoliv regulace a dohled nejen že ovlivňují chování subjektů v podmínkách tržní ekonomiky, ale přímo deformují přirozené prostředí a tím deformují i přirozené chování subjektů v celém systému. Navíc se můžeme snažit zpochybnit existenci předchozích argumentů. Kromě těchto spíše protiargumentů existují i konkrétní pozitivně formulované argumenty vycházející z teoretických i empirických poznatků.

Jedním z nich je určitá nejistota bank. Pravidla, která upravují jejich chování se mohou v průběhu času měnit. Pro banku tak může být velice (finančně, organizačně) náročné neustále se měnícím podmínkám vždy vyhovět. To může zvyšovat cenu některých jejích produktů nebo to dokonce povede k tomu, že banka přestane některé produkty nabízet úplně.

Dalším argumentem proč deregulovat, je nákladnost regulace a dohledu. Především dohled není samozřejmě zadarmo. Pokud by tyto náklady měly nést banky, promítne se to do cen bankovních produktů. Pokud tyto náklady ponese stát jakožto provozovatel instituce dohledu, jedná se většinou o peníze daňových poplatníků.

Systém regulace může navíc vést k tomu, že banky se nebudou snažit pravidla dodržovat, ale spíše obcházet. To vede ke vzniku nových bankovních produktů, na které se regulace nevztahuje. Regulační instituce zareaguje vytvořením nového pravidla. Banka je pak „nucena“ opět inovovat. Tak vzniká jakýsi „začarovaný kruh“.

Dalším problémem systému regulace je nedodržování pravidel ze strany institucí regulace a dohledu. Kdo bude dohlížet na dohlížející instituce? Bez tohoto „superdohledu“ může dojít např. k tomu, že u bank, které jsou tzv. „příliš velké na úpadek“ budou zachraňovány za každou cenu nebo budou vypláceny vklady nad rámec limitů a procenta pojistného plnění či dokonce výplaty subjektům, na které se pojištění pohledávek z vkladů vůbec nevztahuje. Tyto situace příslušná literatura označuje jako „přivírání očí“. Takto dochází k narušení konkurenčního prostředí v bankovním systému, což je nepochybně vážný problém.

Některá pravidla bankovní regulace mohou banky stimulovat k přebírání nadměrných rizik. Jedná se především o pojištění pohledávek z vkladů. Banky mají na vědomí to, že případné ztráty uhradí „někdo jiný“ a jejich chování se pak orientuje

pouze na maximalizaci zisku bez ohledu na riziko. To je označováno (jak již bylo zmíněno) jako tzv. „morální hazard“.

Argumentem, který by měl vést spíše ke zdokonalení systému regulace než k jeho zrušení, je neefektivnost. I přes existenci systému regulace totiž dochází k bankovním skandálům a úpadkům.

Přes veškeré argumenty pro i proti je existence regulace a dohledu realitou současnosti. Přikláním se k názoru, že systém regulace a dohledu je nezbytnou součástí bankovního systému, přestože má některé negativní dopady a ovlivňuje přirozené podmínky tržní ekonomiky. Jiným problémem je míra regulace a snaha eliminovat negativní průvodní dopady. Nedostatky jednotlivých institutů bankovní regulace a dohledu v našich podmínkách jsem se snažil popsat v rámci kapitol č. 4 a 5. Přemíra regulace může demotivovat od dodržování přísných pravidel a povede ke snaze je obcházet, na druhou stranu nízká míra regulace může vést k jistému chaosu v bankovním prostředí.

4 BANKOVNÍ REGULACE

Jak již bylo řečeno výše, bankovní regulací rozumíme stanovení pravidel (zákonů, opatření, vyhlášek apod.), které upravují vznik, činnost, působnost a zánik bankovních institucí v dané ekonomice.

Bankovní regulaci v České republice lze členit do dvou základních oblastí:

- I. Podmínky vstupu do bankovníctví
- II. Pravidla obezřetného podnikání

4.1 PODMÍNKY VSTUPU DO BANKOVNICTVÍ

Vstup do bankovní sféry je vázán na splnění celé řady podmínek stanovených zákonem č. 21/1992 Sb., o bankách, v platném znění (dále jen „zákon o bankách“).

4.1.1 Bankovní licence - pojem

Bankovní licence, tedy povolení působit v České republice jako banka, je základním předpokladem pro vyvíjení podnikatelských aktivit na peněžním trhu. Podnikání v oblasti bankovníctví je bezpochyby činností rizikovou a jeho úspěšnost má podstatný význam pro stabilitu ekonomiky země, a proto je získání licence podrobena přísným pravidlům jak obsahovým, tak formálním, a to vše z důvodu nutnosti ochrany bankovního sektoru před „nekvalitními“ subjekty.

Ovšem nejen k hlavním dvěma činnostem, které dělají banku bankou, tedy k přijímání vkladů a poskytování úvěrů, je třeba licence. Je to mnoho dalších činností uvedených v taxativním výčtu § 1 odst. 3 zákona o bankách. Zmíněné hlavní činnosti jsou součástí každé bankovní licence a nemusejí být ani výslovně uvedeny v udělené licenci.

Pokud má banka v licenci povolené všechny vedlejší bankovní činnosti uvedené v §1 odst. 3 zákona o bankách, jedná se o licenci plnou. V ostatních případech se jedná o licenci částečnou.

License (podle dikce zákona o bankách) obsahuje jmenovité vymezení povolených činností a může obsahovat vymezení rozsahu povolené činnosti, nikoliv však ve smyslu omezení počtu jednotlivých obchodních případů, a dále může obsahovat stanovení podmínek, které musí banka nebo pobočka zahraniční banky splnit před zahájením kterékoliv povolené činnosti, popřípadě je dodržovat při výkonu kterékoliv povolené činnosti. Toto ustanovení

umožňuje udělit bance licenci tzv. „na míru“ s přihlédnutím ke kapitálovému, technickému a personálnímu zabezpečení uchazeče o licenci.

Bez licence nesmí nikdo přijímat vklady od veřejnosti, pokud zvláštní zákon nestanoví jinak, což zaručuje bankám a zahraničním bankám, disponujícím licencí pro svoji pobočku nebo podnikajícím na základě jednotné evropské licence, zákonný monopol na přijímání vkladů od veřejnosti. Výjimku může stanovit pouze zvláštní zákon.

Na druhou stranu k výkonu některých vedlejších bankovních činností je nutné mít vedle bankovní licence další povolení

Stejně tak slovo „banka“ nebo „spořitelna“, jeho překlady nebo slova od nich odvozená, smí užívat v obchodní firmě pouze právnická osoba, které byla udělena licence, pokud není zřejmé, že tato osoba se nezabývá přijímáním vkladů a poskytováním úvěrů (např. Národní banka vln, s.r.o.). I zde zákon o bankách stanoví výjimky a také pravomoc České národní banky požadovat změnu obchodní firmy banky, resp. její zahraniční pobočky.

4.1.2 Řízení o udělení licence

Jako banka může v České republice působit pouze akciová společnost, která k této činnosti získá licenci, kterou podle zákona o bankách vydává Česká národní banka. Prvním krokem k získání licence je předložení žádosti, která musí obsahovat náležitosti dané vyhláškou České národní banky (v současnosti je to vyhláška č. 90/2006 Sb. a její přílohy).

Žádost musí mít písemnou formu a společně s návrhem stanov se předkládá České národní bance, která o udělení licence také rozhoduje. Musí obsahovat kromě základních informací o žadateli i zdůvodnění žádosti obsahující kromě jiného i strategický záměr banky, obchodní plán a analýzu trhu, na kterém banka hodlá působit, a řadu listinných dokumentů, které jsou podkladem pro správní řízení. **Fakt, že licenci uděluje právě Česká národní banka, považuji za řešení v našich podmínkách nejvhodnější, neboť je institucí bez pochyby plnou vzdělaných specialistů, má potřebné zkušenosti v této činnosti a podle posledních průzkumů (agentura STEM) se těší důvěře cca tříčtvrtinové většiny obyvatelstva. Tím jsou současně splněny obecné požadavky na odbornost veřejné správy a důvěru v ní, neboť Česká národní banka při udělování licence vystupuje jako správní orgán.**

Licence se tedy uděluje ve správním řízení. Ve své podstatě je povolením k určité činnosti uvedené v zákoně, a přestože banka splní všechny zákonem stanovené požadavky, nemá na udělení licence právní nárok. **Česká národní banka tak disponuje správním**

uvážením, takže může posoudit, zda přítomnost nové banky v bankovním systému bude přínosná či naopak, tedy či ho oživí, například zvýšením konkurence, které může mít za následek snížení cen některých bankovních produktů nebo ho částečně destabilizuje tím, že vzhledem k relativní nasycenosti trhu se na něm banka nemusí vůbec prosadit a povede to k jejímu úpadku. Každá žádost o licenci je samozřejmě jiná a je na odbornících z České národní banky, aby zvážili všechny aspekty a rizika. Důvody pro zamítnutí žádosti jsou velmi rozličné. Příkladem může být První česko – ruská banka (PČRB), jejíž žádost o licenci v ČR byla dvakrát zamítnuta kvůli údajně nevyjasněné majetkové struktuře této banky. Třetí žádost podaná PČRB již byla úspěšná a její dceřiné společnosti – Bance mezinárodní spolupráce – byla 17. dubna 2008 udělena bankovní licence na pestrou škálu činností uvedených v §1 odst. 3 zákona o bankách. Z hlediska rozhodování České národní banky bylo údajně důležité, že se oba podílníci – Roman Popov (majoritní) a Viktor Lorenc (minoritní) – zavázali k tomu, že hodlají v PČRB do budoucna setrvat.

Správní řízení je v souladu s §44 správního řádu (zákon č. 500/2004 Sb., správní řád, v platném znění) zahájeno dnem doručení žádosti České národní bance. Pro posouzení žádosti a vydání rozhodnutí má Česká národní banka zákonem o bankách stanovenou lhůtu šesti měsíců ode dne zahájení správního řízení. V případě, že podaná žádost není úplná a Česká národní banka si vyžádá její doplnění, prodlužuje se tato lhůta na 12 měsíců ode dne zahájení správního řízení.

V České republice mohou působit i pobočky zahraničních bank, které jsou organizační složkou těchto bank. Zahraniční banky ze zemí mimo Evropskou unii potřebují ke své činnosti rovněž licenci. Řízení k jejímu vydání probíhá obdobně jako v případě bank. V tomto případě je vyžadováno i vyjádření bankovního dohledu ze země, kde má sídlo centrála zahraniční banky a bankovní dohled České národní banky při posuzování žádosti spolupracuje s tímto zahraničním regulátorem. Spolupráce se zahraničním regulátorem probíhá též při udělování bankovní licence dceřiné společnosti zahraniční banky (ta je však akciovou společností podle českého práva).

Od účinnosti zákona č. 57/2006 Sb., kterým byl novelizován §4 zákona o bankách již Česká národní banka nemusí vyžadovat před rozhodnutím o udělení licence stanovisko ministerstva financí.

O žádosti může být dle zákona o bankách rozhodnuto v podstatě trojím způsobem. V případě splnění všech zákonem a vyhláškou stanovených požadavků a kladném správním

uvážení Česká národní banka může být licence udělena. Při nesplnění některého ze zákonem a vyhláškou stanovených požadavků nebo uváží-li Česká národní banka, že přítomnost banky v českém bankovním systému by nebyla „vhodná“, žádost zamítne. Konečně třetí možností je zastavení řízení, a to v případě, že žádost není po výzvě doplněna v Českou národní bankou stanovené lhůtě nebo je opakovaně předložena žádost neúplná. Zákon též stanoví, že licence nesmí být udělena, pokud by to bylo v rozporu s mezinárodní smlouvou.

Pokud bude licence udělena, tak na dobu neurčitou a není převoditelná na jinou osobu. **Oba tyto aspekty licence jsou zcela pochopitelné. To, že podmínky stanovené v licenci a požadavky pro její udělení budou dodržovány po celou dobu výkonu bankovní činnosti je úkolem pro bankovní dohled, takže není nutné, aby banka svou licenci „obnovovala“.** Bankovní dohled má totiž charakter neustálé (a často také velmi pravidelné) kontroly dodržování podmínek pro bankovní činnost. Pokud by licence byla převoditelná, znamenalo by to pro Českou národní banku ztrátu kontroly nad vstupem některých subjektů do bankovníctví a banky s licenci by se staly předmětem čilého obchodu mezi subjekty bankovního trhu, jakožto ready-made akciové společnosti sui generis.

Proti rozhodnutí České národní banky je možné podat rozklad jakožto opravný prostředek podle správního řádu, o kterém rozhoduje bankovní rada České národní banky. Podaný rozklad nemá odkladný účinek.

K výkonu některých vedlejších bankovních činností je ovšem nutné mít vedle bankovní licence další povolení a pokud nebude nejprve vydáno toto povolení, nebude následně udělena ani bankovní licence. To je např. případ poskytování investičních služeb bankou, kdy kromě toho, že tyto činnosti musí obsahovat bankovní licence dotčené banky, musí tato banka navíc ještě získat povolení obchodníka s cennými papíry podle zákona o podnikání na kapitálovém trhu. Toto další povolení uděluje opět Česká národní banka jakožto orgán dohledu nad kapitálovým trhem. Tento fakt je jedním z projevů koncentrace moci v rukou České národní banky v rámci integrace dohledu nad kapitálovým trhem.

(Pro ilustraci je součástí diplomové práce kopie rozhodnutí České národní banky, kterým se vydává bankovní licence České spořitelně, a.s. – viz příloha)

4.1.3 Kritéria autorizace

Aby banka získala licenci od České národní banky, musí splňovat zákonem stanovené podmínky pro její udělení. Ty jsou předmětem posuzování ze strany České národní banky

v příslušném správním řízení, které bylo rozebráno výše. Jednotlivé podmínky budou popsány v této kapitole, a to přibližně podle pořadí, ve kterém se vyskytují v zákoně o bankách.

4.1.3.1 Žádost

Jak bylo uvedeno v předchozí subkapitole o správním řízení, jde o žádost písemnou, která musí splňovat obsahové náležitosti stanovené vyhláškou České národní banky č. 90/2006 Sb. Současně s žádostí se České národní bance předkládá návrh stanov a řada dalších dokumentů, včetně těch, které prokazují splnění dalších podmínek uvedených v zákoně.

4.1.3.2 Základní kapitál a další finanční zdroje

Minimální výše základního kapitálu činí 500 000 000 Kč a minimálně v této výši musí být tvořen peněžitými vklady. **Současná minimální výše základního kapitálu je v porovnání s ostatními zeměmi EU vyšší a je důsledkem zpřísnění podmínek v českém bankovním systému, ke kterému docházelo z důvodu krachu celé řady bank. Vzhledem k těmto úpadkům bank, které následně vedly ke snížení důvěry v bankovní systém a především ke ztrátám financí uložených u těchto bank, považují tuto výši za zcela odůvodněnou, i přes její nepochybnou přísnost v podmínkách EU.**

Základního kapitálu a ostatních finančních zdrojů banky musí být dostatečné množství, ve vyhovujícím složení a musí mít průhledný původ. Při posuzování původu se klade důraz hlavně na zabránění vstupu tzv. špinavých peněz, tedy peněz pocházejících z trestné činnosti, do bankovního podnikání. Pojem dostatečnosti úzce souvisí s požadavkem na minimální výši základního kapitálu. Další podmínkou je splacení základního kapitálu v plné výši. Právě z důvodu nejasností v majetkových a finančních poměrech nebyla dvakrát udělena licence výše zmiňované První česko – ruské bance.

4.1.3.3 Způsobilost osob

První skupinou osob, na které jsou kladeny určité požadavky (slovy zákona o bankách „způsobilost“), jsou osoby (akcionáři) s kvalifikovanou účastí na bance. Kvalifikovanou účastí se rozumí přímý nebo nepřímý podíl nebo jejich součet, který představuje alespoň 10 % na základním kapitálu právnické osoby nebo na hlasovacích právech v právnické osobě nebo možnost uplatňování významného vlivu na řízení podniku jiné osoby. Onou vyžadovanou způsobilostí není způsobilost odborná – akcionář nemusí být bankovním

expertem, ale spíše způsobilost ve smyslu jisté důvěryhodnosti v případě fyzických osob a legálnosti podnikání u osob právnických.

Druhou skupinou tvoří osoby, „které jsou na základě pracovní nebo jiné smlouvy navrhovány v bance na výkonné řídicí funkce, s nimiž je spojena pravomoc a odpovědnost vymezená stanovami“. Jedná se tedy slovy zákona o vedoucí zaměstnanec banky a jde o posouzení jejich odborné způsobilosti, důvěryhodnosti a zkušenosti. Odbornou způsobilost a zkušenost člena managementu lze poměrně snadno a objektivně určit na základě jím dosaženého vzdělání a praxe. Důvěryhodnost je více abstraktní. Pro označení osoby za důvěryhodnou je především nezbytné, aby šlo o osobu v minulosti neodsouzenou za trestný čin. Ostatně sám zákon výslovně stanoví, že osoba v minulosti pravomocně odsouzená za úmyslný trestný čin nesmí působit jako vedoucí zaměstnanec banky. Česká národní banka je za účelem tohoto zkoumání oprávněna vyžádat si opis z evidence Rejstříku trestů týkající se fyzických osob, jež jsou zakladateli banky nebo jsou navrhovány na vedoucí zaměstnanec banky. Opis (narozdíl od výpisu) zahrnuje i zahlazené tresty.

Za třetí skupinu osob je možné považovat osoby s úzkým propojením s bankou, u nichž se vyžaduje průhlednost takovéto skupiny, k níž patří zakladatel s kvalifikovanou účastí na bance. Úzké propojení nesmí bránit výkonu bankovního dohledu. Přesahují-li vazby v rámci úzkého propojení hranice České republiky, je podmínkou pro udělení licence i skutečnost, že v cizím státě nejsou právní ani faktické zábrany k výkonu bankovního dohledu. Toto ustanovení je do zákona zařazeno harmonizační novelou jednak v souvislosti se stále častějším začleněním bank do určité finanční skupiny mající zpravidla podobu holdingu, jednak v souvislosti s globalizací bankovního podnikání a z toho vyplývající častou existencí zahraničního prvku v podnikání banky.

Všechny tři tyto skupiny (kvalifikovaní akcionáři, vedoucí zaměstnanci i osoby s úzkým propojením) mají nepochybně velmi významný vliv na existenci, fungování a řízení banky. Banka je součástí bankovního systému a v tomto systému dochází ke vzájemným interakcím. To znamená, že zmíněné skupiny osob mohou svým podnikatelským chováním ovlivnit bankovní systém jako celek, především pak jeho stabilitu a důvěru v něj. Pokud by neexistovaly požadavky na důvěryhodnost, odbornost a transparentnost, banky by mohly být vedeny a ovlivňovány bývalými tuneláři nebo laiky. Banky by pak skončily buď vytunelované nebo v krachu způsobeném neodborným vedením. Kdyby pak veřejnost věděla, že k něčemu takovému může snadno dojít, raději by si peníze schovala do pověstného slamníku. Existenci požadavků na

lidský faktor tak považují za nezbytně nutnou v podmínkách současného bankovníctví a rozhodně se nejedná o „byrokracii“ nebo „šikanu“ bankovních podnikatelů.

4.1.3.4 Obchodní plán

Obchodní plán musí vycházet z navrhované strategie činnosti banky a musí být podložen reálnými ekonomickými kalkulacemi. Jako dokument se předkládá společně s žádostí o licenci. Dle zmíněné vyhlášky č. 90/2006 Sb. se předloží obchodní plán založené banky na první 3 roky přiměřeně v rozsahu údajů účetní závěrky podle zákona o účetnictví spolu s komentářem k jeho jednotlivým položkám, který zejména obsahuje základní východiska, na nichž je obchodní plán postaven. Současně se předkládá strategický záměr rozvoje založené banky týkající se činnosti založené banky zejména ve vztahu k navrhovanému obchodnímu plánu.

4.1.3.5 Technické a organizační předpoklady pro výkon navrhovaných činností banky, funkční řídicí a kontrolní systém banky

Na banku jako instituci, jež podniká převážně se svěřenými prostředky, musejí být samozřejmě kladeny vysoké nároky také v oblastech technického, technologického a bezpečnostního zabezpečení činnosti. Je nemyslitelné podnikat v bankovníctví bez co nejdokonalejšího vybavení výpočetní technikou, včetně softwaru, dostatečných trezorových kapacit, zabezpečených způsobů přepravy hotovostních peněz a kvalitní ostrahy objektu a zaměstnanců. Banka by také měla mít dostatečně reprezentativní prostory.

Vnitrobankovní kontrola a účetnictví jsou nedílnými součástmi celého řídicího, kontrolního a informačního systému banky. Jejich efektivnost a spolehlivost ve velké míře předurčují, jak efektivní a spolehlivou činnost lze očekávat od banky jako celku. Každá banka musí mít samostatný a na vedení banky nezávislý odbor vnitřní bankovní kontroly a musí respektovat dané účetní předpisy a poskytovat stanovené informace. Podrobnější požadavky na řídicí a kontrolní systém pak stanoví § 8b zákona o bankách a především vyhláška České národní banky č. 247/2007 Sb.

4.1.3.6 Sídlo

Obecným zákonným požadavkem pro udělení licence je umístění sídla budoucí banky na území České republiky. Pro zahraniční banku, která hodlá zřídit pobočku na území České republiky platí ohledně sídla jiný požadavek: skutečné sídlo a zapsané sídlo zahraniční banky musí být ve stejném státě. Pokud se ovšem jedná o banku, jejíž sídlo je v některém ze států

EU, není považována za zahraniční banku ve smyslu zákona o bankách a bude v České republice působit na základě tzv. jednotné licence, to ovšem neplatí bezvýjimečně. Podrobněji bude o problematice jednotné licence pojednáno v kapitole v 4.1.4.

4.1.3.7 Zánik licence

Jak bylo řečeno výše, bankovní licence se uděluje na dobu neurčitou a není převoditelná na jinou osobu. Z uvedeného v podstatě plyne vzájemná vázanost licence a banky, licence nemůže existovat bez banky a banka nesmí vyvíjet bankovní činnost bez licence. K zániku licence dochází v následujících případech:

- zrušení banky s likvidací;
- rozhodnutí valné hromady o ukončení výkonu činností, ke kterým dosavadní banka potřebuje bankovní licenci;
- výmaz z obchodního rejstříku, zaniká-li banka bez likvidace;
- odnětí licence.

Navíc existují zvláštní případy zániku u zahraničních bank:

- ukončení činnosti pobočky na území České republiky;
- zahraniční banka pozbyde ve státě svého sídla oprávnění působit jako banka.

4.1.4 Jednotná licence

1. května 2004 vstoupila v platnost smlouva o přistoupení České republiky k Evropské unii a v souvislosti s tím nabyla účinnosti ustanovení zákona o bankách týkající se svobody poskytování služeb a svobody usazování, jakožto jedné ze základních zásad, na nichž stojí Evropská unie.

Základem právní úpravy je nyní směrnice Evropského parlamentu a Rady 2006/48/ES (novela směrnice 2000/12/ES) o přístupu k činnosti úvěrových institucí. Její požadavky byly do zákona o bankách implementovány ustanoveními § 5a až 5m. Česká národní banka vydala dne 30. března 2004 úřední sdělení k některým ustanovením zákona o bankách týkajícím se jednotné licence.

Základní smysl jednotné licence je založen na tom, že pokud takovou licenci podle práva Evropských společenství banka se sídlem na území členského státu Evropské unie (domovský stát) získá, potom může působit jako banka na území jiného členského státu Evropské unie (hostitelský stát).

Výňatky z § 5a odst. 1 zákona o bankách:

„Banky se sídlem v členských státech mohou vykonávat na území České republiky prostřednictvím svých poboček činnosti podle tohoto zákona bez licence, pokud oprávnění k jejich výkonu jim bylo uděleno v zemi jejich sídla a pokud zahraniční banka dodržela postup stanovený právem Evropských společenství podle § 5c až 5m“.

„Banky se sídlem v členských státech Evropské unie jsou dále za stejných podmínek oprávněny k provozování těchto činností i bez založení pobočky, pokud jejich provozování nemá charakter trvalé hospodářské činnosti“.

Tyto výňatky v podstatě vymezují dva způsoby, jak může banka s jednotnou evropskou licencí v České republice působit, to znamená prostřednictvím pobočky nebo bez ní.

Nutné je zmínit také § 5d zákona o bankách, kterým se stanoví seznam činností, které lze na základě jednotné licence vykonávat. Z tohoto seznamu je patrné, že se jedná o činnosti spadající jak do obchodního, tak i do investičního bankovníctví. Jednotná licence tedy vychází z koncepce univerzálního bankovníctví.

Pokud však chce banka vykonávat činnost, která není uvedena v seznamu, musí získat k této činnosti licenci od hostitelského státu. Stejně tak v případě, kdy nemá v domovském státě licenci na některou z činností uvedenou v seznamu, musí získat k této činnosti licenci od hostitelského státu.

Stejně oprávnění jako u bank (s výjimkou přijímání vkladů od veřejnosti) se vztahuje i na tzv. „oprávněné finanční instituce“, jež musí splnit další podmínky stanovené v § 5e zákona o bankách.

Z toho co bylo uvedeno výše o jednotné licenci logicky vyplývá, že i dohled nad nositeli takové licence bude mít svá specifika odlišná od dohledu nad bankami (finančními institucemi), jež výhod jednotné licence nepožívají. O zvláštnostech tohoto dohledu bude pojednáno v kapitole 5.2.

K zániku jednotné licence dochází v souvislosti s odnětím licence v domovském státě. O tom je orgán dohledu v domovském státě povinen neprodleně informovat orgán dohledu ve státě hostitelském. V hostitelském státě musí dojít k ukončení činnosti a v případě, že byla založena pobočka, též k její likvidaci.

Jednotná licence, podle mého názoru, vhodným způsobem přináší do bankovníctví principy svobody poskytování služeb a svobody usazování, jakožto jedny ze základních principů, na nichž stojí Evropská unie. Možnost expanze českých bank do ostatních členských států může přinést jejich větší prosperitu v souvislosti s rozšířením

klientely nebo také ke zjednodušení některých přeshraničních služeb (a vést ke zvýšení hrubého národního produktu). Na druhou stranu působení kvalitních bank z jiných členských států na našem území může vést ke zvýšení konkurence a tím k případnému zkvalitnění poskytovaných bankovních služeb nebo ke snížení cen některých bankovních produktů (a v tomto případě se zvyšuje hrubý domácí produkt). Nepochybnou výhodou je zjednodušení procedury pro banky, které nemusí nadále získávat v každém jednotlivém členském státě licenci. Tím se samozřejmě „uleví“ i regulujícím orgánům.

4.1.5 Situace ve Slovenské republice – komparace

Podmínky vstupu do bankovníctví jsou ve Slovenské republice vymezeny zákonem číslo 483/2001 Z. z. z 5. října 2001 o bankách a o změně a doplnění některých zákonů, v platném znění. Zrušuje se jím pro území Slovenské republiky ještě federální zákon číslo 21/1992 Sb. o bankách, který v novelizované podobě platí na našem území dodnes. Ovšem v mnohém slovenský zákon z federálního vychází.

Kromě určitých malých odlišností spíše kosmetického nebo gramatického rázu, jako například výslovný zákaz jiné právní formy banky než je akciová společnost, slovenská norma stanoví téměř totožné podmínky pro získání bankovní licence, slovy slovenské normy „bankovní povolení“. Logickou odlišností je stanovení základního kapitálu v jiné měně (500 mil. Sk).

Snad jediným větším rozdílem při udělování licence je povinnost akcionářů zakládajících banku prokázat takovou finanční schopnost, která umožní překlenout případnou nepříznivou finanční situaci banky. **Nekladou se tedy určité požadavky pouze na kvalifikované akcionáře jako u nás, ale na všechny akcionáře. Podle mého názoru se jedná o vhodnou pojistku proti krachu banky. Pokud již dokážou zakládající akcionáři obstarat částku ve výši požadovaného základního kapitálu, nemělo by jim činit problém svou finanční schopnost prokázat. Tím pádem se tedy nejedná o přehnaný požadavek a jeho zakomponování do zákona o bankách by mohli zvážit i čeští zákonodárci.**

Stejně jako český zákon, i ten slovenský promítá do svých ustanovení požadavky evropské směrnice o přístupu k činnosti úvěrových institucí a upravuje jednotnou licenci.

4.2 PRAVIDLA OBEZŘETNÉHO PODNIKÁNÍ

Společně s kritérii autorizace tvoří pravidla obezřetného podnikání základ bankovní regulace. Tato pravidla ovšem také úzce souvisí s dohledem; právní předpisy je stanoví v rámci regulace a jejich dodržování je zajištěno bankovním dohledem.

4.2.1 Kapitálová přiměřenost

Kapitálová přiměřenost je kvantitativní vymezení minimálního kapitálu banky v poměru k jejím aktivům, které má za cíl omezit dopad rizik z bankovních obchodů na její závazky vůči vkladatelům.⁴

Kapitálu banky se věnuje při regulaci a dohledu mimořádná pozornost především z toho důvodu, že je považován za nejvhodnější zdroj ke krytí případných ztrát, resp. zdroj ochrany banky před insolvencí. Druhou jeho funkcí je sloužit jako jeden ze zdrojů financování aktiv.

Po několikaleté práci Basilejského výboru pro bankovní dohled nabyly účinnosti 1. ledna 2007 směrnice, kterými se implementuje nový koncept kapitálové přiměřenosti Basel II. Jedná se o směrnice Evropského parlamentu a Rady 2006/48/ES a 2006/49/ES (dále jen "směrnice"), které zahrnují mimo jiné nové postupy stanovení kapitálových požadavků (směrnice Evropského parlamentu a Rady 2006/48/ES ze 14. června 2006 o přístupu k činnosti úvěrových institucí a o jejím výkonu, přepracované znění, a směrnice Evropského parlamentu a Rady 2006/49/ES ze 14. června 2006 o kapitálové přiměřenosti investičních podniků a úvěrových institucí, přepracované znění). Jedná se o novely původních evropských směrnic 2000/12/ES a 93/6/EHS. Jak požadavky na kapitál, tak pravidla angažovanosti patří k obezřetnostním pravidlům, která při své činnosti dodržují banky, družstevní záložny a obchodníci s cennými papíry nebo též instituce elektronických peněz. V této souvislosti byl novelizován zákon o bankách a vydána vyhláška České národní banky č. 123/2007 Sb. o pravidlech obezřetného podnikání bank, spořitelních a úvěrních družstvech a obchodníků s cennými papíry.

Pravidla a požadavky jsou kladené jak na banky samotné (kapitálová přiměřenost na individuálním základě), tak i na konsolidační celky, jejichž je banka členem (kapitálová přiměřenost na konsolidovaném základě).

⁴ Bakeš M. a kol., Finanční právo, C.H. Beck, 4. vydání, ISBN 80-7179-431-7, Praha 2006, str. 669

Dodržování kapitálové přiměřenosti banky je základním nástrojem k zajištění její solventnosti, tj. situace, kdy tržní cena bankovních aktiv převyšuje tržní ocenění jejich závazků.

Pro stanovení výše kapitálové přiměřenosti je nejprve nutné určit výši kapitálu. Kapitál se dle vyhlášky č. 123/2007 Sb., v platném znění stanoví jako součet původního kapitálu (složka tier 1) a dodatkového kapitálu (složka tier 2) snížený o odčitatelné položky a zvýšený o kapitál na krytí tržního rizika (složka tier 3). Co tvoří jednotlivé složky kapitálu a odčitatelné položky je podrobně vymezeno přímo vyhláškou, za zmínku stojí především složka tier 1, jejíž základ tvoří splacený základní kapitál zapsaný do obchodního rejstříku.

Úroveň kapitálové přiměřenosti se stanoví jako zlomek, v jehož čitateli je právě kapitál banky a ve jmenovateli součet kapitálových požadavků, tj. peněžních hodnot vyjadřujících potřebu odpovídajícího kapitálového krytí podstupovaných rizik banky. Těmito riziky jsou riziko úvěrové, riziko tržní a novinkou proti konceptu Basel I také riziko operační. Pro výpočet kapitálových požadavků k příslušným rizikům si pak banka může nově zvolit mezi základními a speciálními přístupy. Ke speciálním přístupům se řadí i vlastní modely pro výpočet některých kapitálových požadavků, k jejichž použití se vyžaduje souhlas České národní banky.

Kapitálová přiměřenost, vyjádřená jako zlomek (viz výše) je předepsána ve výši 8 % z tohoto podílu. Pod toto procento nesmí kapitálová přiměřenost banky ani konsolidačního celku poklesnout. Pokud by kapitálová přiměřenost banky na individuálním základě poklesla na méně než dvě třetiny předepsané výše (tj. pod 5,33 %), uloží Česká národní banka dotčené bance jedno nebo více nápravných opatření výrazně zasahujících do chodu banky, přičemž může proti dotčené bance ještě navíc vyvodit sankce a případně též zavést nucenou správu. Pokud by kapitálová přiměřenost banky na individuálním základě poklesla na méně než jednu třetinu (tj. pod 2,67 %), musí být dotčené bance odejmuta bankovní licence ze zákona bez možnosti pro Českou národní banku uplatnit jakoukoli diskreci.

Přestože výpočet kapitálové přiměřenosti podle konceptu Basel II se v mnohém podobá svému předchůdci Basel I (opět 8 % z podílu kapitálu a kapitálových požadavků), je v mnohém krokem dopředu a má potenciál zvýšit bezpečnost a jistotu bankovního sektoru. Jednou z nejdůležitějších změn je nutnost zjištění kapitálových požadavků k operačnímu riziku. Operační selhání, jako například při krachu britské banky Barings, otrásla finančním sektorem tak významně, že se operační riziko stalo nedílnou součástí komplexního řízení rizik (nejenom v bankovníctví). Další významnou

změnou je, dle mého názoru ku prospěchu celého bankovního systému, možnost banky zvolit mezi základními a speciálními přístupy (včetně vlastních modelů banky) k výpočtu kapitálových požadavků.

31. prosince 2007 skončilo přechodné období, ve kterém si banky mohly zvolit, zda budou ještě postupovat podle dosavadních pravidel Basel I nebo zda již začnou naplňovat požadavky konceptu Basel II. Od 1. ledna 2008 je Basel II povinností pro všechny banky. Zkušenosti s aplikací sbírají nejenom subjekty působící na trhu, ale i regulátoři. Při naplňování stanovených pravidel a postupu regulátorů při dohledu nad finančními institucemi nemůže jít jen o individuální přístupy, vycházející z rozsahu a charakteru aktivit regulovaných subjektů. Je třeba vzít v úvahu i postupy uplatňované v rámci celých finančních skupin, jejichž součástí daná banka může být. Kromě dostatečné obezřetnosti podnikání subjektů finančního trhu je rovněž nutné dbát v dnešním vysoce konkurenčním prostředí na rovnost podmínek i zacházení.

4.2.2 Úvěrová angažovanost

Úvěrovou angažovaností lze rozumět relativní rozsah aktiv banky (pohledávek z úvěrů, cenných papírů, derivátů a jiných podrozvahových aktiv) ve vztahu k určitému klientovi poměřovaný ke kapitálu banky.⁵

Cílem regulace limitů úvěrové angažovanosti, jak na konsolidovaném, tak i na individuálním základě, je zajistit dostatečnou diverzifikaci bankovních obchodů mezi různé klienty, omezit výši případné ztráty vyplývající z platební neschopnosti nebo nevěře určitého bankovního klienta a minimalizovat dopad takovéto případné ztráty na vkladatele banky.⁶ Za další cíl regulace limitů úvěrové angažovanosti je možné považovat limitování pohledávek banky vůči svým majitelům (akcionářům), členům vedení, členům dozorčí rady a zaměstnancům. Cílem regulace je i limitování úvěrů, které ústředí banky poskytuje svým pobočkám či sesterským a dceřinným společnostem.

Pro oblast úvěrové angažovanosti platí identické právní předpisy České národní banky, jako v případě kapitálové přiměřenosti (vyhláška České národní banky č. 123/2007 Sb.), což mimo jiné též znamená, že pravidla úvěrové angažovanosti vycházejí z definovaných pojmů, výpočtů, koncepcí a terminologie používaných pro kapitálovou přiměřenost. Zákon o bankách se úvěrové angažovanosti věnuje hlavně v § 13 a § 15.

⁵ Bakeš M. a kol., Finanční právo, C.H. Beck, 4. vydání, ISBN 80-7179-431-7, Praha 2006, str. 678 a násl.

⁶ tamtéž

Úvěrová angažovanost (investičního portfolia) banky vůči osobě nebo ekonomicky spjaté skupině osob nesmí přesáhnout 25 % součtu původního a dodatkového kapitálu sníženého o odčitatelné položky podle části čtvrté hlavy III vyhlášky č. 123/2007 Sb, tj. té části, ve které je komplexně upraven výpočet kapitálové přiměřenosti. 20 % limit úvěrové angažovanosti banky (počítaný z kapitálu ve stejné podobě jako v předchozím případě) se uplatňuje, pokud je osobou nebo členem ekonomicky spjaté skupiny osob:

- a) ovládající osoba nebo ovládaná osoba povinné osoby, případně ovládané osoby takové ovládající osoby;
- b) jiná osoba s úzkým propojením.

Úhrn velkých angažovaností investičního portfolia vůči osobám nebo ekonomicky spjatým skupinám osob nesmí přesáhnout 800 % součtu původního a dodatkového kapitálu sníženého o odčitatelné položky podle části čtvrté hlavy III vyhlášky České národní banky č. 123/2007 Sb. Velkou angažovaností se rozumí angažovanost, jejíž hodnota je rovna nebo vyšší než 10 % součtu původního a dodatkového kapitálu sníženého o odčitatelné položky podle části čtvrté hlavy III vyhlášky České národní banky č. 123/2007 Sb.⁷

Vedle angažovanosti investičního portfolia se zjišťuje a reguluje rovněž angažovanost obchodního portfolia banky vůči určité osobě nebo ekonomicky spjaté skupině osob. Tato angažovanost se vypočítává z dlouhých a krátkých pozic v úrokových, akciových a dalších nástrojích finančního a komoditního trhu.

Ačkoliv limity úvěrové angažovanosti, jak bylo rozebráno v předchozích odstavcích, plní důležité cíle, čímž se snaží přispět ke stabilitě bankovního systému, mohou také přinášet určité nevýhody. Limity úvěrů totiž mohou bránit specializaci bank na některé druhy úvěrů. V tomto případě je vhodné limity stanovit například pro hypoteční banky jiným způsobem než pro univerzální obchodní banky. Limity mohou také znevýhodňovat banky před jinými úvěrovými institucemi, které rovněž podnikají v bankovní oblasti. V této souvislosti by měly být limity nastaveny stejně pro všechny instituce poskytující úvěry, tedy nejen pro banky.

4.2.3 Pravidla likvidity

Likvidita obecně vyjadřuje schopnost dostát momentálním požadavkům na splacení svých splatných závazků. Je nezbytnou součástí obezřetného bankovního podnikání a jedním ze základních předpokladů finančního zdraví banky. Tyto požadavky nastupují často

⁷ § 181 a násl. vyhlášky České národní banky č. 123/2007 Sb., o pravidlech obezřetného podnikání bank, spořitelních a úvěrních družstev a obchodníků s cennými papíry

lavinovitě (tzv. „run na banku“), jsou ovlivňovány spíše psychologií bankovních věřitelů (vkladatelů) než věcnými důvody a mnohdy bývají založeny na nepřesných nebo i zcela nepravdivých pověstech o finanční situaci banky, což vede i u zcela solventní banky a ziskové banky s nemalým kapitálem nevyhnutelně k jejímu konci (s výjimkou případů vnější intervence ze strany státu či centrální banky). Narušení likvidity banky – byť i jen drobné a krátkodobé – vyvolá nedůvěru ze strany vkladatelů, kteří proto raději vybírají své vklady z dotyčné banky a vyvolávají tak ještě větší tlak na její likviditu.⁸

Není snadné najít v obchodní strategii banky rovnováhu mezi její likviditou a snahou po ziskovosti. Tyto dva cíle jsou totiž většinou zcela protichůdné, neboť vysoce likvidní aktiva (např. pokladní hotovost) patří k méně výnosným. Na druhou stranu výnosná aktiva (např. dlouhodobé úvěry) jsou často málo likvidní.

Obecné pravidlo likvidity je vyjádřeno v § 14 zákona o bankách, který stanoví povinnost bank udržovat trvale svou platební schopnost. Prostřednictvím § 15 je pak podrobnější úprava směřována do vyhlášek a opatření České národní banky (vyhláška č. 123/2007 Sb. a opatření č. 2/2003 České národní banky).

S pravidly likvidity souvisí i problematika povinných minimálních rezerv, které vedle svých funkcí měnových plní zároveň funkci rezervy dodatečné likvidity pro banky. Česká národní banka stanoví opatřením publikovaným ve svém Věstníku minimální výši likvidních prostředků bank, které jsou banky povinny v podobě povinných minimálních rezerv ukládat u České národní banky. V současnosti je tato výše stanovena opatřením č. 2/2003 ve znění opatření č. 6/2007 na 2 % ze závazků banky vůči klientům (které nejsou bankou), jejichž splatnost nepřesahuje dva roky.

Run na banky je často způsobován nepřesnými nebo dokonce i zcela nepravdivými informacemi, což je nepochybně nežádoucím jevem, kterému se bankovní systém snaží vyhnout prostřednictvím pravidel likvidity. Vedle výše uvedených pravidel likvidity by mohl pomoci vyhnout se negativním důsledkům zmíněných dezinformací specifický informační systém. Tento systém by byl provozován nezávislou a dostatečně odbornou státní institucí, jež se těší velké důvěře obyvatelstva a má na něj vliv. Tyto požadavky splňuje Česká národní banka, která se tak na tuto pozici jeví jako nejvhodnější. Tato instituce by byla též zodpovědná za informace v tomto systému obsažené. Banky by byly povinny sdělovat státní instituci prostřednictvím systému každou informaci ohledně její finanční situace, která by

⁸ Bakeš M. a kol., Finanční právo, C.H. Beck, 4. vydání, ISBN 80-7179-431-7, Praha 2006, str. 682 a násl.

překročila určitý limit a mohla tak mít vliv na postavení banky. Kdyby se pak objevily informace o situaci banky, které mohou vyvolat run na banku, reagovala by státní instituce oficiálním prohlášením, jež by bylo podloženo informacemi od příslušné banky. Podobný institut u nás již existuje v podobě povinného sdělování informací, o něm bude pojednáno dále.

4.2.4 Správa a řízení bank

V oblasti správy a řízení bank stanoví řadu povinností přímo zákon o bankách:

1. Banka musí mít statutární orgán a dozorčí radu. Statutární orgán musí být nejméně tříčlenný a musí být složen z vedoucích zaměstnanců banky. Člen statutárního orgánu banky nesmí být současně statutárním orgánem nebo členem statutárního orgánu nebo členem dozorčí rady jiné právnické osoby, která je podnikatelem. Zaměstnanec banky, který není členem statutárního orgánu banky, nesmí být statutárním orgánem nebo členem statutárního orgánu takové právnické osoby. Z toho pravidla platí dvě skupiny zákonných výjimek (§ 8 odst. 3 zákona o bankách). Pravomoci statutárního orgánu a dozorčí rady musí být uvedeny ve stanovách. Na dozorčí radu nesmějí být přenášeny pravomoci, které obchodní zákoník svěřuje představenstvu akciové společnosti. Členové statutárního orgánu banky, kteří porušili své povinnosti z titulu člena statutárního orgánu banky vyplývající pro ně z právních předpisů nebo stanov, odpovídají společně a nerozdílně za škodu, která vznikne věřitelům banky tím, že v důsledku porušení povinnosti těmito členy statutárního orgánu banka není schopna plnit své splatné závazky.⁹
2. Banka nesmí vykonávat kontrolu nad jinou osobou, která není bankou, zahraniční bankou, finanční institucí, podnikem pomocných služeb nebo nemovitostní společností podle zákona č. 189/2004 Sb., o kolektivním investování, v platném znění, nad kterou banka vykonává kontrolu prostřednictvím speciálního fondu nemovitostí nebo speciálního fondu kvalifikovaných investorů. Kvalifikovaná účast banky v osobě, která není bankou podle tohoto zákona, zahraniční bankou, finanční institucí nebo podnikem pomocných služeb, nesmí překročit v jedné osobě 15 % kapitálu banky, v souhrnu vůči všem osobám 60 % kapitálu banky. Kvalifikovaná účast znamená přímý nebo nepřímý podíl nebo jejich součet, který

⁹ § 8 a § 8a zákona č. 21/1992 Sb., o bankách, v platném znění

představuje alespoň 10 % na základním kapitálu právnické osoby nebo na hlasovacích právech v právnické osobě nebo možnost uplatňování významného vlivu na řízení podniku jiné osoby.¹⁰

3. Před nabytím kvalifikované účasti na bance nebo před zvýšením kvalifikované účasti na tak, že dosáhne alespoň 20 %, 33 % nebo 50 % základního kapitálu nebo hlasovacích práv, musí mít právnická osoba, fyzická osoba či osoby jednající ve shodě souhlas České národní banky. Souhlas České národní banky musí mít vždy i osoba uzavírající s bankou ovládací smlouvu jako osoba řídící nebo provádějící jiný právní úkon směřující k ovládnutí banky. Souhlas lze v případech zvláštního zřetele hodných udělit i následně. V případě snižování kvalifikované účasti na bance postačí oznámení České národní bance.

Porušení této povinnosti nemá za následek neplatnost právního úkonu směřujícího k nabytí příslušného podílu, avšak Česká národní banka může v tomto případě pozastavit výkon akcionářských práv dotčenému akcionáři banky. Česká národní banka může též pozastavit účinnost ovládací smlouvy, která z ní činí osobu ovládanou.¹¹

Zákon o bankách stanoví, že jedinou možnou právní formou banky je akciová společnost a že banka musí mít statutární orgán a dozorčí radu. Podle zákona č. 513/1991 Sb., obchodního zákoníku, v platném znění (dále jen „obchodní zákoník“) patří mezi orgány akciové společnosti valná hromada, představenstvo (statutární orgán) a dozorčí rada. Dikce zákona o bankách je tedy v souladu s dikcí obchodního zákoníku. Mám za to, že personální obsazení těchto orgánů banky má určitá omezení především z toho důvodu, aby nedocházelo k určitému „střetu zájmů“ v podnikatelské sféře. Vymezení pravomocí orgánů a jejich oddělení brání koncentraci moci v rukou jediného orgánu a jejímu případnému zneužití. Uvedení pravomocí ve stanovách pak přispívá k transparentnosti organizace banky.

Zákaz vykonávat kontrolu nad nebankovním subjektem zahrnuje několik situací s majetkovou nebo personální vazbou ve vztahu banka – příslušná právnická osoba. Navíc je tu omezení kvalifikované účasti banky v nebankovním subjektu. Důvod procentních limitů zde uvedených je poměrně zřejmý: je tu snaha omezit jednostrannou závislost banky na určité právnické osobě nebo skupině těchto osob. Tato závislost by mohla způsobit, že nepříznivým ekonomickým vývojem v této právnické osobě by byla

¹⁰ § 17 a § 17a zákona č. 21/1992 Sb., o bankách, v platném znění

¹¹ § 20 a § 20a zákona č. 21/1992 Sb., o bankách, v platném znění

nepříznivě zasažena i banka s kvalifikovanou účastí v této osobě. Pro banku by to mohlo znamenat ztráty, např. pokud by musela částečně hradit ztráty této právnické osoby, aby nezkrachovala úplně, nebo pokud by došlo k poklesu kurzů akcií této osoby.

Povinnosti v souvislosti s kvalifikovanou účastí na bance umožňují České národní bance ovlivnit složení akcionářů a zabránit tak vstupu nežádoucích osob do bankovního sektoru v podobě majitele nebo spolumajitele banky.

Myslím si, že regulace v této oblasti chrání jak stabilitu bankovního sektoru a ekonomiky jako celku, tak i banku samotnou, a to především před špatným vedením i před špatnými vazbami s jinými právnickými osobami. Tato ochrana je svým způsobem „proti vůli“ banky (jedná se o povinnosti banky stanovené bez ohledu na její vůli), přesto „pro její dobro“. Drobným vylepšením jinak propracované oblasti vztahů by měla být snaha České národní banky přesvědčit obchodní banky o vhodnosti svého působení jako „ochránce bank“. Banky pak nebudou mít žádný důvod se plnění těchto povinností vyhýbat.

4.2.5 Další pravidla obezřetného podnikání

V rámci dalších pravidel obezřetného bankovního podnikání stanoví zákon o bankách a na jeho základě Česká národní banka svými prováděcími předpisy celou řadu dalších omezení a podmínek pro činnost bank a poboček zahraničních bank a pro jejich operace.

Dle obecného ustanovení § 12 zákona o bankách je banka nebo pobočka zahraniční banky povinna při výkonu své činnosti postupovat obezřetně, zejména provádět obchody způsobem, který nepoškozuje zájmy jejich vkladatelů z hlediska návratnosti jejich vkladů a neohrožuje bezpečnost a stabilitu banky. Stejný paragraf současně stanoví, že banka nesmí uzavírat smlouvy za nápadně nevýhodných podmínek pro banku nebo pobočku zahraniční banky, zejména takové, které zavazují banku k hospodářsky neodůvodněnému plnění nebo plnění zjevně neodpovídajícímu poskytované protihodnotě. Smlouvy uzavřené v rozporu s tímto zákazem jsou postiženy sankcí neplatnosti.

V konkrétnější rovině je bankám zákonem uloženo, aby s osobami, které mají k bance zvláštní vztah, nebyly prováděny obchody, které vzhledem ke své povaze, účelu nebo riziku by nebyly provedeny s ostatními klienty. Úvěry takovým osobám nebo zajištění závazků těchto osob může banka poskytnout jen tehdy, rozhodne-li o tom statutární orgán banky.

Zákon rovněž ukládá bance, aby obchody na vlastní účet nebo ze svého majetku s cennými papíry a s právy spojenými s cennými papíry nebo odvozenými od nich prováděla

pouze za nejvýhodnějších podmínek (zejména cenových), které lze při vynaložení odborné péče dosáhnout. Vynaložení odborné péče přitom banka musí být schopna prokázat.

Banky jsou dle zákona o bankách též povinny učinit ve svém organizačním, řídicím a kontrolním systému opatření zajišťující oddělení úvěrových obchodů a obchodů s investičními nástroji. Je tedy povinna vystavět tzv. „systém čínských zdí“. S tím úzce souvisí i povinnost banky zabránit při provádění obchodů s investičními nástroji využívání informací získaných v souvislosti s jejími úvěrovými obchody.

Z prováděcích předpisů České národní banky je nutné opět zmínit vyhlášku č. 123/2007 Sb., která v části šesté stanoví pravidla pro nabývání, financování a posuzování některých druhů aktiv.

Další významnou oblastí regulovanou stejnou vyhláškou České národní banky je posuzování pohledávek z finančních činností banky (klasifikace pohledávek) a tvorba opravných položek k těmto pohledávkám. Podle předepsaných pravidel banka posuzuje, zda došlo ke snížení rozvahové hodnoty jednotlivých pohledávek nebo portfolia většího množství pohledávek s obdobnými charakteristikami vzhledem k úvěrovému riziku (tzv. stejnorodé pohledávky). Banka zařazuje jednotlivě posuzované pohledávky do některé z pěti kategorií: standardní, sledované, nestandardní, pochybné a ztrátové. Pohledávky standardní a sledované patří slovy vyhlášky do skupiny „pohledávky bez selhání dlužníka“. Pohledávky nestandardní, pochybné a ztrátové patří slovy vyhlášky do skupiny „pohledávky se selháním dlužníka“.

Banka povinně vytváří opravné položky k jednotlivým sledovaným pohledávkám a pohledávkám se selháním dlužníka tak, že rozdíl mezi jistinou pohledávky zvýšenou o naběhlé příslušenství a bankou zohledněným zajištěním dané pohledávky násobí koeficientem 0,01 v případě sledované pohledávky; 0,2 v případě nestandardní pohledávky; 0,5 v případě pochybné pohledávky a 1,0 v případě ztrátové pohledávky. Tak banka stanoví ztrátu ze znehodnocení pohledávky. Tvorba opravných položek znamená vyrovnávání rozvahové hodnoty příslušné pohledávky na její nominální na úkor zisku. Úměrně tvorbě opravných položek tedy banka snižuje svůj účetní výsledek hospodaření.

Velkou skupinu dalších pravidel obezřetného podnikání představují určitá omezení a zákazy, jež bance brání ve výkonu některých obchodů. Jedná se o obchody prováděné určitým způsobem nebo s určitými osobami, ve snaze zachovat objektivitu obchodování, regulovat podnikatelské riziko a zajistit bezpečnost vkladů. Přestože se jedná o dosahování v bankovním sektoru nezbytných cílů, existují tu i určitá úskalí. Za

největší z nich považují přílišnou obecnost některých zákonných ustanovení, jež sice vyhovuje požadavku na zákon jakožto obecnou právní normu, která se snaží postihnout všechny možné situace, ale nevyhovuje požadavku právní jistoty. Zákon o bankách totiž obsahuje některé neurčité pojmy a fráze, např. „nápadně nevýhodné podmínky“. Netvrdím, že by se měla změnit ustanovení zákona (jejich obecnost má své opodstatnění), spíše by bylo vhodné konkretizovat tato ustanovení pomocí právních předpisů nižší právní síly – vyhlášek České národní banky. Další vhodnou formou (možná i vhodnější) jsou úřední sdělení České národní banky. Tyto dvě formy umožňují pružně reagovat na změny, ke kterým v bankovním sektoru neustále dochází.

4.2.6 Povinné sdělování informací

Za účelem provádění bankovního dohledu Česká národní banka vyžaduje od bank předávání celé řady účetních, statistických i dalších výkazů se stanovenou periodicitou předkládání od roční, přes čtvrtletní po měsíční, přičemž některé výkazy si Česká národní banka může vyžádat i častěji nebo nepravidelně. Celkem předepisuje banka několik desítek různých typů výkazů zahrnujících např. bilance aktiv a pasiv, výkazy zisků a ztrát, výkazy o vkladech, úvěrech, pohledávkách, vlastněných cenných papírech, devizových operacích, kvalifikovaných majetkových účastech atd. a samozřejmě také výkazy o kapitálové přiměřenosti, úvěrové angažovanosti a stavu likvidity. Porušení povinnosti předložit příslušný výkaz může být postihováno jako kterékoli jiné porušení předpisů a opatření závazných pro banky.

Podle požadavku zákona o bankách jsou banky i pobočky zahraničních bank povinny vést agendu každé smlouvy uzavírané s klientem takovým způsobem, aby na žádost České národní banky byly bez zbytečného odkladu schopny předložit příslušné doklady v ověřeném překladu do českého jazyka.

Informační povinnost bank se ovšem neuplatňuje jen vůči České národní bance. Obecný problém výrazné asymetrie informací v bankovní sféře spočívající v tom, že na rozdíl od bank nemají bankovní klienti a především drobní vkladatelé přístup k informacím o bankách a tedy i možnost dostatečně dobře posuzovat finanční „zdraví“ té které banky, se snaží platná právní úprava řešit, alespoň částečně, uplatňováním informační povinnosti bank vůči veřejnosti.

Informační povinnost bank vůči veřejnosti je v hlavních směrech zakotvena již přímo v zákonu o bankách a dále je pak rozvedena podrobnějšími předpisy České národní banky.

Banky jsou především povinny seznámit své potenciální klienty s podmínkami pro přijímání vkladů, poskytování úvěrů a dalších bankovních obchodů a služeb a o své účasti v platebních systémech. V informaci o službách, které spočívají v převzetí peněžních prostředků od klienta, nebo při poskytování těchto služeb musí být výslovně a srozumitelně uveden vztah této služby k pojištění pohledávek z vkladů včetně limitů pro výplatu jedné oprávněné osobě. Tyto informace musí banky i pobočky zahraničních bank zpřístupňovat ve svých provozních prostorách písemnou formou a v českém jazyce.

Zákon o bankách dále požaduje, aby banky čtvrtletně uveřejňovaly soubor informací o sobě, o své činnosti (včetně příslušných finančních ukazatelů), o svých akcionářích a o struktuře konsolidovaného celku, jehož je dotčená banka součástí. Součástí uveřejňovaných informací je i výroční zpráva banky za poslední ukončené účetní období včetně výroku auditora. Výše uvedená informační povinnost se přiměřeně vztahuje také na pobočky zahraničních bank. Česká národní banka dále konkretizuje a specifikuje tuto informační povinnost, podrobněji označuje data, která mají být uvedena, a stanoví též způsob uveřejnění.

Deklarovaným účelem informační povinnosti bank je podpora bezpečnosti a stability bankovního systému cestou zvýšení jeho transparentnosti. Povinně uveřejňované informace stanoví přílohy č. 24 – 27 vyhlášky č. 123/2007 Sb. a zahrnují následující okruhy:

- a) informace o bance (např. její obchodní firma, sídlo a identifikační číslo);
- b) informace o činnostech banky (přehled činností vyplývajících z licence apod.);
- c) informace o vztazích s bankou ovládanými osobami a osobami, v nichž je banka většinovým společníkem (např. obchodní firma a sídlo těchto osob);
- d) informace o vztazích s ovládajícími osobami a osobou, která je v bance většinovým společníkem (např. obchodní firma a sídlo či jméno a příjmení takové osoby);
- e) informace o vztazích se členy dozorčí rady, členy představenstva a s dalšími vedoucími zaměstnanci banky (údaje o členech dozorčí rady, členech představenstva a údaje o dalších vedoucích zaměstnancích banky apod.);
- f) informace o hospodaření banky a o řízení rizik (čtvrtletní rozvaha a čtvrtletní výkaz zisku a ztráty v předepsané struktuře apod.);
- g) výroční zpráva za poslední ukončené účetní období.¹²

¹² Bakeš M. a kol., Finanční právo, C.H. Beck, 4. vydání, ISBN 80-7179-431-7, Praha 2006, str. 689 a násl.

Na banku jsou v rámci povinnosti sdělovat informace kladeny poměrně vysoké požadavky. Význam, který těmto požadavkům přikládá bankovní regulace, je zřejmý hned v několika směrech:

1. informační povinnost je stanovena přímo zákonem, tedy v hierarchii právních norem velmi silnou právní normou;
2. nesplnění této povinnosti je sankcionováno jako ktérekoli jiné porušení předpisů závaných pro banky;
3. informace jsou poskytovány nejen České národní bance, ale také široké veřejnosti;
4. množství informací a výkazů, jež stanoví vyhláška č. 123/2007, umožňuje veřejnosti i České národní bance relativně posoudit finanční zdraví banky.

Informační povinnost banky vůči České národní bance považují za esenciální předpoklad pro výkon bankovního dohledu. Česká národní banka nemá takové kapacity (především personální), aby mohla všechny potřebné informace získávat přímo v každé jednotlivé bance nebo na základě výzvy. Při zmiňovaném množství poskytovaných informací by bylo prakticky nemožné všechny tyto informace „v terénu“ získat a ještě případně včas reagovat příslušným opatřením ze strany České národní banky. Informační povinnost banky vůči veřejnosti zase zvyšuje transparentnost bankovního systému a může ovlivnit důvěru v něj. Informační povinnost by mohla být propojena již se zmiňovaným „fiktivním“ informačním systémem. Povinně sdělované informace by zpracovávala Česká národní banka a v případě hrozícího runu na banky by byla povinna vydat oficiální stanovisko o situaci banky. Otázkou zůstává, zda by bylo vhodné, aby touto oficiální institucí byla Česká národní banka, neboť již tak dochází v důsledku integrace dohledu nad finančním trhem ke koncentraci moci v jejích rukou. Druhým problémem může být citlivost těchto informací. Instituce, která bude oficiální stanovisko vydávat, bude v podstatě „katem“ konkrétní banky, jejíž bezhlavé tělo pak předhodí veřejnosti, aby si prostřednictvím runu na banky nebo insolvenčního řízení rozdělila to, co zbylo.

4.2.7 Pojištění vkladů

Podstatou pojištění vkladů, které je nedílnou součástí bankovních systémů všech hospodářsky rozvinutých států, je záruka určitého subjektu, že bankovním vkladatelům bude poskytnuta určitá náhrada v případě neschopnosti banky vyplácet u ní umístěné vklady.

Pojištění vkladů, respektive pojištění pohledávek z vkladů, je věnována část třináctá zákona o bankách, tedy § 41a až § 41m.

Tímto zákonem byl též zřízen Fond pojištění vkladů (dále jen „Fond“), ze kterého se vkladatelům náhrady vyplácejí a do kterého jsou povinny banky a pobočky zahraničních bank přispívat. Roční příspěvek banky do Fondu činí 0,1 % z průměru objemu pojištěných pohledávek z vkladů za předchozí rok, včetně úroků. Pobočky zahraničních bank se nemusí účastnit českého systému pojištění pohledávek z vkladů, pokud svůj záměr oznámí České národní bance a současně jí prokáží, že systém pojištění pohledávek z vkladů, na kterém jsou v zahraničí účastny, zaručuje oprávněným osobám (vkladatelům) nejméně stejný stupeň ochrany, jaký je požadován právem evropských společenství. Pobočky zahraničních bank mohou pohledávky z vkladů připojistit na základě smlouvy u Fondu.

4.2.7.1 Předmět pojištění pohledávek z vkladů

Pojištěny jsou veškeré pohledávky (fyzických i právnických osob) z vkladů včetně úroků, vedených při splnění požadavků na identifikaci v české i cizí měně, evidovaných jako kreditní zůstatky na účtech či vkladních knížkách nebo potvrzených vkladovým certifikátem, vkladovým listem či jiným obdobným dokumentem.

Pojištění se však nevztahuje na pohledávky z vkladů bank, zahraničních bank, finančních institucí, zdravotních pojišťoven a státních fondů (s určitou výjimkou). Pojištěny rovněž nejsou pohledávky z vkladů, které je banka oprávněna z části zahrnout do svého kapitálu (podřízený dluh).

4.2.7.2 Rozsah, způsob a podmínky poskytování náhrad

Fond pojištění vkladů poskytuje náhrady oprávněným osobám za jejich pojištěné pohledávky z vkladů v případě, že obdrží písemné oznámení České národní banky o neschopnosti banky dostát závazkům vůči oprávněným osobám za zákoných a smluvních podmínek. Pro výpočet výše náhrady se sečtou všechny pojištěné pohledávky z vkladů oprávněné osoby u jedné banky včetně podílů takové osoby na účtech vedených pro dva a více spolumajitelů. Peněžní prostředky více osob evidované na jednom účtu představují

pohledávku z vkladu se zvláštním režimem. Majitel účtu je bance povinen tuto skutečnost sdělit, identifikovat osoby, jejichž pohledávku vklad představuje, včetně doložení podílu každé z těchto osob a pravdivost oznamovaných údajů prokázat. Náhrada za pohledávku z vkladu se zvláštním režimem se poskytne oprávněným osobám ve stejné výši, v jaké by se poskytla v případě, že by každá z uvedených osob měla peněžní prostředky evidované na vlastním účtu. Pokud je skutečný vlastník peněžní částky odlišný od majitele účtu, náhrada se poskytne skutečnému vlastníkov. Majitel účtu má povinnost oznámit tuto skutečnost bance, včetně identifikace skutečného vlastníka peněžních prostředků. V obou výše zmíněných zvláštních případech se ovšem nepřihlíží k oznámení majitele účtu učiněnému po dni, kdy byla Fondu oznámena Českou národní bankou skutečnost, že dotyčná banka není schopna dostát svým závazkům.

Náhrady z Fondu za pojištěné pohledávky jsou limitovány výší 90 % celkové částky pojištěných pohledávek z vkladů jedné oprávněné osoby u jedné banky, nejvýše se však nahrazuje částka odpovídající 25 000 EUR. Výpočet náhrady se provádí a samotná náhrada se vyplácí vždy jen v české měně (i u pohledávek z cizoměnových účtů).

Na poskytnutí náhrady za vklad z Fondu nemají nárok osoby mající zvláštní vztah k dotčené bance (s určitou výjimkou) a vlastníci vkladů vzniklých v souvislosti s legalizací výnosů z trestné činnosti, za kterou byli soudem v trestním řízení pravomocně odsouzeni (až do doby skončení trestního řízení proti takovým osobám je pozastavena výplata náhrad za pohledávky z jejich vkladů).

Právo oprávněné osoby na plnění z Fondu se promlčuje uplynutím pěti let ode dne stanoveného jako den zahájení plateb. Poskytuje-li Fond náhrady za pohledávky z vkladů u určité banky, snižuje se oprávněným osobám jejich pohledávka vůči této bance o částku rovnající se právu na náhradu z Fondu pojištění vkladů. Fond pak ve stejné částce přebírá věřitelské postavení vůči bance.

4.2.7.3 Negativní doprovodné jevy pojištění vkladů

Pojistná ochrana vkladatelů není samozřejmě „zadarmo“. Hlavními náklady jsou:

1. pojistné placené bankami, které se nutně musí projevit jedním ze tří následujících způsobů (popřípadě jejich kombinací):
 - a) snížením ziskovosti bank,
 - b) zdražením poskytovaných úvěrů (zvýšením kreditní úrokové míry) a bankovních služeb (zvýšením cen poplatků),

- c) zlevněním vkladů (snížení debetní úrokové míry);
2. morální hazard vkladatelů a bank;
3. nepříznivý výběr.

Morální hazard lze obecně považovat za snahu ekonomického subjektu o maximalizaci svého výnosu (užitku) v situaci, ve které nenese plnou odpovědnost za své rozhodnutí.

Morální hazard vkladatelů se konkrétně projevuje v tom, že vkladatelé, kteří mají své vklady v bankách pojištěné, nemusejí rozlišovat mezi „dobrou“ a „špatnou“ bankou. To může podporovat sklon vkladatelů k rizikovějšímu chování v tom smyslu, že jejich hlavním kritériem pro uložení prostředků jsou nabízené úrokové sazby z depozit a nikoli finanční zdraví banky.

Morální hazard banky, které se povinné pojištění týká, vyplývá z toho, že akcionáři ručí pouze do výše prostředků vložených do akcií, protože jejich povinnost podílet se na úhradě části ztrát vkladatelů při úpadku příslušné banky z dalšího majetku akcionářů je nahrazena pojištěním vkladů. Akcionáři a management se proto nemusejí bát rizikovějších operací – případné ztráty vkladatelů uhradí Fond.

Nepříznivý výběr obecně představuje přímou úměrnost mezi snahou pojistit se a mírou pravděpodobnosti, že nastane pojistná událost. U povinného pojištění vkladů v bankách nepříznivý výběr představuje:

- větší zájem o co nejvyšší stupeň pojistné ochrany ze strany rizikovějších bank;
- vyšší podněty ke vstupu do bankovníctví, resp. bankovní instituce v systému povinného pojištění získávají proti nebankovním a nepojištěným subjektům konkurenční výhodu;
- z důvodu existující ochrany vkladatelů vstup i vysoce rizikových podnikatelských subjektů do sféry bankovníctví – hlavním cílem těchto „hit and run raiders“ („nájezdníků“) je vysoký (mimořádný) zisk, zisk „za každou cenu“. Riziko jejich úpadku je pak pochopitelně vyšší než u „normálních“ bank, což ve svých důsledcích ohrožuje stabilitu bankovního systému jako celku.¹³

¹³ Revenda Zbyněk, Centrální bankovníctví, 2. rozšířené vydání Management Press, ISBN 80-7261-051-1, Praha 2001, str. 506 a násl.

Existence institutu pojištění pohledávek z vkladů i přes své negativní doprovodné jevy pomáhá zvyšovat důvěru v bankovní systém. Pojištění pohledávek z vkladů se však zdá být prospěšným spíše pro drobné vkladatele, neboť limit 25 000 EUR v současných podmínkách není příliš vysoký (v přepočtu cca 600 tisíc korun). Vkladatelům milionových částek nezbyde tedy nic jiného, než uplatnit svou pohledávku ve výši, která převyšuje 25 000 EUR (a tedy Fond za ni nepřevzal věřitelské postavení) například v insolvenčním řízení. Řešením situace by mohlo být zvýšení limitu se současným zvýšením příspěvkové povinnosti bank nebo také motivace ze strany státu k dobrovolnému soukromému připojišťování pohledávek bank (např. daňové úlevy).

4.2.8 Bankovní tajemství, Centrální registr úvěrů a praní špinavých peněz

Na všechny bankovní obchody. Peněžní služby bank, včetně stavů na účtech a depozit, se vztahuje bankovní tajemství. To znamená, že všichni zaměstnanci banky a členové jejích orgánů jsou povinni zachovávat mlčenlivost o služebních věcech dotýkajících se zájmů banky a jejích klientů. Tato povinnost trvá i po skončení jejich pracovněprávního nebo jiného obdobného vztahu.

Za porušení bankovního tajemství se nepovažuje sdělení informací podléhajících bankovnímu tajemství osobám, které pro banku zajišťují určité činnosti spojené s její existencí a aktivitami (např. auditoři, advokáti), pokud je zajištěno, že tyto osoby podléhají stejné nebo přísnější povinnosti mlčenlivosti (uložené jim zákonem nebo smluvním ujednáním s bankou) s tím, že sdělované důvěrné údaje použijí jen pro svou činnost vykonávanou pro banku.

Klient může banku bankovního tajemství zprostit, tj. udělit ji souhlas s podáváním informací o sobě a bankovních obchodech, jichž je účastníkem. Navíc z bankovního tajemství existuje řada zákonných výjimek.

Takže i bez souhlasu klienta je banka povinna sdělovat informace, jež jsou předmětem bankovního tajemství, osobám pověřeným výkonem bankovního dohledu a dále na písemné vyžádání určitých subjektů, především orgánů veřejné moci, jejichž taxativní výčet je uveden v § 38 odst. 3 zákona o bankách (např. soudu pro účely občanského soudního řízení).

Jestliže se klient dostane do prodlení s peněžitým plněním bance na dobu delší než 60 dnů nebo poruší své povinnosti vůči bance sjednané ve smlouvě nebo stanovené zákonem, omezuje se povinnost banky zachovávat bankovní tajemství tak, že banka může informovat

jiné banky nebo třetí osoby nebo veřejnost o porušení smlouvy s klientem, přičemž smí uvést jen název klienta a označení porušené povinnosti. Uplatnění tohoto práva banky může klient předejít tím, že do 30 dnů od porušení svých povinností vůči bance s bankou uzavře dohodu o nápravě. Banka není povinna na dohodu přistoupit.¹⁴

Vše, co bylo uvedeno výše se vztahuje samozřejmě jak na banky, tak na pobočky zahraničních bank.

V rámci plnění povinností postupovat při výkonu své činnosti obezřetně se banky a pobočky zahraničních bank mohou vzájemně informovat o bankovním spojení, identifikačních údajích o majitelích účtů a o záležitostech, které vypovídají o bonitě a důvěryhodnosti jejich klientů, a to i prostřednictvím právnické osoby, která není bankou. Avšak majetkovou účast na této právnické osobě mohou mít pouze banky. Tak byla založena CBCB – Czech Banking Credit Bureau, a.s. za účelem provozování Bankovního registru klientských informací. Jejími akcionáři jsou: Česká spořitelna, a.s., Československá obchodní banka, a.s., GE Money Bank, a.s., UniCredit Bank Czech Republic, a.s. a Komerční banka, a.s.

Česká národní banka vytváří z údajů povinně jí sdělovaných bankami, pobočkami zahraničních bank a dalších osob, stanoví-li tak zvláštní zákon, informační databázi o úvěrových závazcích jejich bankovních klientů. Tato databáze se nazývá **Centrální registr úvěrů**. K informacím v této databázi mají přístup banky, pobočky zahraničních bank a další osoby, stanoví-li tak zvláštní zákon, za podmínek stanovených vyhláškou České národní banky (vyhláška České národní banky č. 164/2002 Sb., o podmínkách přístupu k informacím v informační databázi České národní banky – Centrální registr úvěrů). Poskytnutí údajů do této databáze není porušením bankovního tajemství. Banka a pobočka zahraniční banky je však povinna k údajům o klientech jiné banky nebo pobočky zahraniční banky získaným z informační databáze přistupovat tak, jako by šlo o údaje o jejích vlastních klientech (totéž platí pro údaje získané ze CBCB).

Další výjimky z institutu bankovního tajemství jsou zákonem stanoveny pro případy přeshraničního bankovního podnikání a pro případy konsolidačních bankovních celků. Za porušení bankovního tajemství se tak nepovažuje výměna informací mezi Českou národní bankou a orgány bankovního dohledu a obdobných institucí jiných států, jestliže předmětem výměny jsou informace o subjektech, které působí nebo hodlají působit na území příslušného státu. Zároveň platí, že údaje, které jsou předmětem bankovního tajemství, může banka

¹⁴ § 38 zákona č. 21/1992 Sb. o bankách v platném znění

poskytovat, je-li to potřebné pro účely dohledu na konsolidovaném základě nebo doplňkového dohledu a pro účely plnění pravidel obezřetného podnikání.

Za porušení bankovního tajemství se nepovažuje ani sdělení údajů o klientovi a jeho obchodech při podání trestního oznámení nebo při plnění oznamovací povinnosti podle zákona o některých opatřeních proti legalizaci výnosů z trestné činnosti a financování terorismu nebo podle zákona o provádění mezinárodních sankcí.

Praní špinavých peněz

Praní špinavých peněz představuje legalizaci výnosů z trestné (nezákonné) činnosti. V drtivé většině jde o hotovostní peníze, které pocházejí z nezákonných obchodů se zbraněmi, drogami, lidmi, prostitutí, uměleckými předměty, nelegálních heren, sázkových a dostihových kanceláří a dalších forem „obchodů“ organizovaného zločinu, včetně terorismu. Hlavním a v podstatě jediným smyslem „vyprání“ těchto peněz je získání legitimacy, tedy přeměna hotovosti na aktiva se zdánlivě legitimním původem.

Od 1. září 2008 se základem právní úpravy pro tuto oblast stává zákon č. 253/2008 Sb., o některých opatřeních proti legalizaci výnosů z trestné činnosti a financování terorismu a zákon č. 254/2008 Sb., kterým se mění některé zákony v souvislosti s přijetím zákona o některých opatřeních proti legalizaci výnosů z trestné činnosti a financování terorismu.

V souvislosti s bojem proti legalizaci výnosů z trestné činnosti pomocí bankovních transakcí je bankám uloženo na základě zákona o bankách požadovat prokázání totožnosti klienta u každého obchodu, jehož hodnota převyšuje 100 000 Kč, a při pronájmu bezpečnostních schránek.

Podle samotného zákona č. 253/2008 lze opatření proti praní špinavých peněz rozdělit do tří skupin. První z nich je povinnost banky identifikovat klienta před uskutečněním obchodu v případě, že banka je účastníkem obchodu v hodnotě převyšující částku 1 000 EUR. Zákon navíc stanoví případy, ve kterých je banka povinna identifikovat klienta bez ohledu na uvedený limit (např. podezřelý obchod). Druhým typem opatření je povinnost banky provést kontrolu klienta před uskutečněním jednotlivého obchodu v hodnotě 15 000 EUR nebo vyšší, některých obchodů, na které se vztahuje povinnost identifikace, obchodu s politicky exponovanou osobou a dále v době trvání obchodního vztahu. Z obou povinností banky existují výjimky týkající se klientů (např. klient je úvěrovou nebo finanční institucí) nebo samotných obchodů (např. některé smlouvy o životním pojištění nebo o penzijním připojištění se státním příspěvkem). Banka je povinna identifikační údaje uchovávat po dobu

10 let od ukončení obchodního vztahu s klientem. Třetím (a z hlediska bankovního tajemství nejdůležitějším) opatřením je oznamovací povinnost banky. Zjistí-li banka v souvislosti se svou činností podezřelý obchod, oznámí to Ministerstvu financí bez zbytečného odkladu, nejpozději do 5 kalendářních dnů ode dne zjištění podezřelého obchodu. Vyžadují-li to okolnosti případu, zejména hrozí-li nebezpečí z prodlení, oznámí povinná banka podezřelý obchod neprodleně po jeho zjištění. V oznámení uvede banka především identifikační údaje účastníků tohoto obchodu a informace o okolnostech obchodu. V souvislosti s oznámením může dojít i k odkladu splnění příkazu klienta na 24, respektive 72 hodin.

Nová právní úprava, která nabývá účinnosti 1. září 2008, je oproti dřívější úpravě podrobnější a také přísnější, a to především díky nově stanovenému limitu 1000 EUR. Navazuje na některá nařízení a implementuje směrnice Evropských společenství, které upravují praní špinavých peněz. Snaží se dostat pod kontrolu všechny podezřelé obchody, ke kterým na našem území dochází. Problémem však zůstává přeshraniční praní špinavých peněz, ke kterému dochází především z důvodů odlišných právních úprav. Zatímco v některých státech se jedná o trestný čin, v jiných o přestupek. Navíc jsou rozdílně stanoveny limity podmínky pro identifikaci, kontrolu a oznamování obchodů. V Evropské unii to není velký problém, dochází ke sjednocování úprav nařízenými a směrnicemi. Problémem jsou spíše obchody napříč kontinenty, protože zde není možné tak pružně reagovat, a je nutné spolupracovat na úrovni mezinárodního práva a uzavírat mezinárodní smlouvy. Druhým problémem je rozdělení kompetencí mezi banky a nebankovní instituce v otázce, kdo by měl vlastně zjišťovat legální nabytí prostředků. Měly by to být nebankovní instituce, finanční úřady apod. a banky by jim pouze měly poskytovat zákonem přesně stanovené údaje, které by pomohly ve vyšetřování.

4.2.9 Pravidla obezřetného podnikání na Slovensku

Pravidla obezřetného podnikání na Slovensku se v mnohém podobají těm českým. I Slovenská právní úprava stanoví požadavky na kapitálovou přiměřenost, úvěrovou angažovanost, likviditu (včetně stejné výše povinných minimálních rezerv), správu a řízení banky (včetně systému tzv. „čínských zdí“) a mnoho dalších pravidel jako jsou např. bankovní tajemství, existence registru úvěrů a povinné sdělování informací. Základem právní úpravy je již výše zmiňovaný slovenský zákon o bankách, který v mnohém vychází z federálního zákona o bankách č. 21/1992. Podrobnější navazující úpravu tvoří opatření

slovenské centrální banky. Vzhledem k tomu, že český (původní federální) i slovenský zákon o bankách implementují stejné směrnice evropských společenství a Evropské unie, kterými se stanoví pravidla obezřetného podnikání a vzhledem k faktu, že slovenský zákon z českého vychází, je velká podobnost úpravy pochopitelná. K tomu se navíc připojují společná ekonomická a politická historie (rozdělení původní ČSFR, transformace centrálně plánované ekonomiky na tržní, členství v EU apod.).

5 DOHLED

Vedle bankovní regulace je dohled druhou velkou oblastí vztahů mezi centrální bankou a bankami obchodními. Pojem dohled lze chápat ve dvojitým smyslu. V širším smyslu se pod pojem dohled zahrnuje i bankovní regulace. Ta byla popsána v kapitole č. 4. V užším slova smyslu je dohled chápán jako kontrola dodržování pravidel, které vznikly v rámci bankovní regulace. Dohledu v užším slova smyslu je věnována následující kapitola.

Zákon č. 6/1993 Sb., o České národní bance, v platném znění (dále jen „zákon o České národní bance“), v § 44 stanoví, co vše dohled zahrnuje.

5.1 ZPŮSOBY VÝKONU DOHLEDU

Zatímco bankovní regulace je chápána jako stanovení pravidel (zákonů, nařízení, opatření, vyhlášek atd.), které upravují vznik, činnost, působnost a zánik bankovních institucí v dané ekonomice, tak dohled (supervize) nad bankami představuje kontrolu dodržování těchto pravidel a následné uplatňování sankcí při jejich nedodržování, s cílem upevnit peněžní a tržní disciplínu a zvyšovat kvalitu řízení finančních procesů a rizik z nich vyplývajících.

Bankovní dohled při své dohlížecí činnosti používá základní dvě metody – dohled na místě a dohled na dálku.

5.1.1 Dohled na místě a dohled na dálku

Dohled na dálku monitoruje činnost bank na základě všech dostupných informací, tj. především výkazů a hlášení pravidelně předkládaných bankami podle jednotné metodiky stanovené Českou národní bankou, auditorských zpráv, informací získaných přímo jednorázově od banky, veřejně dostupných databází apod. Na základě dostupných informací je každá banka pravidelně analyzována, hodnocena podle jednotných kritérií a na základě výsledků těchto analýz je navrhován další způsob monitoringu banky, dohlídky na místě, opatření k nápravě apod. Údaje získané při dohledu na dálku jsou zároveň využívány k souhrnným analýzám bankovního sektoru.

Kontrolní činnost probíhající přímo v bankách - tzv. **dohlídky na místě** - se postupně stávají rozhodujícím nástrojem bankovního dohledu. To vyplývá zejména z vyššího důrazu, který je kladen na posouzení systémů řízení jednotlivých rizik v bance. Poznání rizikového profilu každé banky umožňuje následně zvolit optimální formy dohledu tak, aby bylo možné

v maximální míře zajistit kvalitní a efektivní monitoring každé banky a tak efektivně využít dostupné kapacitní a časové možnosti bankovního dohledu.

5.1.1.1 Dohled na místě

Kladení důrazu na dohled na místě se stává trendem současné činnosti České národní banky. Vyplývá to především z povahy dohledu na místě, který umožní přizpůsobení se každým jednotlivým zvláštnostem banky a navíc je tu omezena možnost zkreslit údaje na rozdíl od výkaznictví v rámci dohledu na dálku.

Hlavními cíli, které dohled na místě sleduje, je přímo „v terénu“ posoudit především řídicí a kontrolní systém banky, a v jeho rámci pak systémy řízení rizik a systém vnitřní kontroly. Dále se hodnotí finanční pozice banky a kontroluje systém výkaznictví a informační systém.

Co se týká řízení rizik, je nutné posoudit vše, co se daných rizik týká. Zjišťuje se tedy, jestli banka identifikuje všechna rizika, jež podstupuje, jaké používá metody pro měření rizik, jak nakládá s výsledky tohoto měření a jak následně reaguje.

Dále je nutné posoudit úplnost a dostatečnost systému vnitřní kontroly a to samozřejmě vždy ve vztahu ke konkrétní bance a rozsahu jejich činností.

Z hlediska finanční pozice banky je nutné především zjistit, jakým způsobem banka oceňuje svá aktiva.

V oblasti výkaznictví je pak kladen důraz na zjištění věrnosti, přesnosti a spolehlivosti těchto systémů. Z těchto kritérií je pak možné též posoudit kvalitu dat, která banka v rámci výkazů předává instituci dohledu.

Dohled na místě lze rozdělit na dvě skupiny z hlediska rozsahu jeho vykonávání, a to:

- 1) na **komplexní dohlídky**, které v sobě zahrnují dohled nad všemi činnostmi bank a poskytují tak hodnocení instituce jako celku, a
- 2) na **dílčí dohlídky**, které se zaměřují na problematické oblasti vyplývající z dohledu na místě nebo z komplexní dohlídky.

Bez dohledu na místě se neobejde žádná moderní instituce dohledu. Přináší cenné údaje, které by jinak nebylo možné zjistit. Je však nutné mít na paměti, že i tento institut v sobě skrývá určitá úskalí. Jsou to hlavně jeho finanční, organizační a personální náročnost a možnost korupce. Žádná činnost, ani kontrola, samozřejmě není zadarmo. Samotný proces kontroly se skládá z několika fází a mnoha jednotlivých činností, které je nutné koordinovat. Vzhledem k tomu, že jednotlivé činnosti

vykonávané v rámci dohledu na místě vyžadují odborné znalosti, je nutné podle toho zvolit osoby, které kontrolu provedou. Ke korupci státní správy může pochopitelně docházet i v rámci kontroly bank. Proto se může stát závažným problémem i v této oblasti. Pokud abstrahujeme od trestněprávní stránky, je pro banku výhodnější předat kontrolorovi statisícový úplatek za „upravení“ některých zjištěných údajů než platit mnohamilionové pokuty.

5.1.1.2 Dohled na dálku

Dohled na dálku je založen na analýze informací, které jsou dostupné z výkazů banky pravidelně zasílaných České národní bance a dalších zdrojů. Mezi základní zdroje informací kromě výkazů patří výsledky externího auditu účetní závěrky a další zprávy externího auditora, výsledky dohlídky na místě, informace získané od dalších regulátorů, vývoj makroekonomických ukazatelů, informace z médií apod. Nedílnou součástí dohledu na dálku je i sledování dodržování pravidel obezřetného podnikání a dalších pravidel stanovených především zákonem o bankách a vyhláškami a opatřeními České národní banky. Vydávání příslušných rozhodnutí a souhlasů ve vztahu k bankám je též součástí dohledu na dálku.

Za nevýhodu bankovního dohledu na dálku považuji „delší cestu“, kterou absolvují informace poskytované bankami než dorazí do České národní banky. Může tak dojít k průtahům, např. když banka neposkytne příslušný výkaz. Dalším problémem „dlouhé cesty“ je riziko jejich ztráty, zneužití nebo i zkreslení. Na druhou stranu dohled na dálku spočívá spíše v pasivním přijímání informací než v jejich aktivním vyhledávání, tím pádem se náklady České národní banky na jejich získání mohou snížit, protože je nesou víceméně banky samotné.

Vzhledem ke zmiňovaným nedostatkům dohledu na místě i dohledu na dálku je, dle mého názoru, ideálním systémem dohledu takový, kde se obě tyto metody vzájemně doplňují a snaží se tak odstraňovat problémy, ke kterým dochází uplatňováním výhradně jedné z metod.

5.1.1.3 Úloha dohledu

Role dohledu a dohledového orgánu na finančním trhu spočívá především v těchto třech navazujících činnostech:

- I. v dohledu nad dodržováním právních předpisů a opatření České národní banky,
- II. v zjišťování nedostatků v činnosti banky,

III. v ukládání sankčních opatření.

5.2 DOHLED NAD NOSITELI JEDNOTNÉ LICENCE

Výkon dohledu nad nositeli jednotné licence, o níž bylo pojednáno v kapitole 2.1.4, má své zvláštnosti, které vyplývají z povahy jednotné licence.

Pro výkon dohledu platí základní princip, že jej vykonává orgán dohledu domovského státu, to znamená státu, v němž má banka nebo oprávněná finanční instituce hlavní sídlo. Z toho vyplývá, že i dohled nad pobočkou banky nebo oprávněné finanční instituce v hostitelském státě vykonává orgán dohledu domovského státu. Z tohoto obecného pravidla platí určité výjimky:

- dohled nad likviditou pobočky banky nebo oprávněné finanční instituce vykonává orgán dohledu hostitelského státu,
- pobočka podléhá opatřením přijatým hostitelským státem v rámci jeho měnové politiky a v případě států, které zavedly euro jako svou měnu, opatřením přijatým Evropskou centrální bankou, přičemž tato opatření nesmějí být diskriminační.

Při výkonu výše uvedených funkcí a v oblasti monitorování rizik vzniklých z otevřených pozic na finančním trhu na území tohoto státu může hostitelský stát od pobočky banky nebo oprávněné finanční instituce požadovat stejné informace jako od bank nebo finančních institucí se sídlem na jeho území a může požadovat i pravidelné hlášení o jejich podnikatelských činnostech na svém území ve formě statistických údajů.

Hostitelský stát je dále oprávněn:

- pokud zjistí, že banka nebo oprávněná finanční instituce při poskytování služeb na jeho území porušuje ustanovení právních předpisů v oblastech, které spadají do působnosti hostitelského státu, **požádat je o ukončení tohoto protiprávního stavu**. Neučiní-li banka nebo oprávněná finanční instituce potřebná opatření, požádá příslušný orgán hostitelského státu orgán dohledu domovského státu, který neprodleně přijme potřebná opatření k zajištění ukončení protiprávního stavu a informuje o nich příslušný orgán hostitelského státu;
- jestliže i přes výše uvedená opatření banka nebo oprávněná finanční instituce setrvává ve stavu porušení právních předpisů, může příslušný orgán hostitelského státu po předchozím informování orgánu dohledu domovského státu **přijmout potřebná opatření k ukončení protiprávního stavu** a je-li to nutné, k ukončení činnosti banky nebo oprávněné finanční instituce na území hostitelského státu;

- nesnese-li věc odkladu, může příslušný orgán hostitelského státu **přijmout opatření na ochranu klientů banky**. O přijetí takových opatření informuje příslušný orgán domovského státu Komisi Evropských společenství a orgány dohledu dotčených států. Po konzultaci s orgány dohledu dotčených států může Komise Evropských společenství přikázat orgánu hostitelského státu zrušit nebo změnit přijatá opatření;
- jiný režim (než uvedený výše) může být použit v případě, že banka nebo oprávněná finanční instituce poruší svým jednáním právní předpisy hostitelského státu v oblasti veřejného zájmu. V tomto případě mohou orgány hostitelského státu přijmout potřebná opatření k zamezení či potrestání takového jednání včetně opatření k ukončení činnosti banky nebo oprávněné finanční instituce na území tohoto státu.

Dohled nad nositeli jednotné licence je specifickým institutem, který byl do našeho práva implementován směrnicí Evropského parlamentu a Rady 2006/48/ES (novela směrnice 2000/12/ES) o přístupu k činnosti úvěrových institucí v souvislosti s harmonizačními úpravami. Samotná jednotná licence má určité zvláštnosti a tudíž i dohled musí být těmto zvláštnostem přizpůsoben. Nedostatkem rozdělení působnosti mezi orgány hostitelského a domovského státu by se mohla zdát vzdálenost orgánu dohledu domovského státu. Mezi orgány dohledu však existuje úzká spolupráce a informační povinnost vyplývající ze směrnic implementovaných do národních úprav, čímž dochází k minimalizaci tohoto nedostatku.

5.3 NÁPRAVNÉ A SANKČNÍ PROSTŘEDKY

Nápravné a sankční prostředky jsou důsledkem zjištěných nedostatků v činnosti banky nebo pobočky zahraniční banky.

V případě, kdy Česká národní banka působí jako orgán bankovního dohledu nad bankovním sektorem, je používání nápravných a sankčních prostředků jedním z nejdůležitějších projevů její činnosti. Zmocnění k jejich použití obsahuje § 26 zákona o bankách.

Nápravné a sankční prostředky můžeme dělit na prostředky peněžité a nepeněžité povahy a prostředky při nichž banka dále obchoduje nebo je její činnost omezena či dokonce ukončena.

Klíčovým pojmem pro uplatnění těchto prostředků je pojem „zjištěný nedostatek“. Co se jím rozumí, stanoví § 26 odst. 3 zákona o bankách. Jako příklad můžeme uvést porušení podmínek stanovených v licenci, či neplnění podmínek, za nichž byla licence udělena, porušení nebo obcházení zákona o bankách, zvláštních zákonů, právních předpisů a opatření vydaných Českou národní bankou apod.

Opatření uplatňovaná Českou národní bankou podle zákona o bankách lze rozdělit do čtyř skupin: opatření k nápravě, pokuty, nucená správa a odnětí bankovní licence.

Zvláštním typem opatření jsou pak ta, jež se váží na ukazatele kapitálové přiměřenosti. O těch bylo pojednáno v kapitole 4.2.1. Česká národní banka je může uplatnit souběžně s opatřením k nápravě, pokutou i nucenou správou.

5.3.1 Opatření k nápravě

Zjistí-li Česká národní banka nedostatky v činnosti banky nebo pobočky zahraniční banky, je oprávněna podle povahy zjištěného nedostatku vyžadovat, aby banka nebo pobočka zahraniční banky ve stanovené lhůtě zjedнала nápravu. Jakým způsobem má být zjednána náprava stanoví § 26 odst. 1 písmeno a) zákona o bankách. Jedná se především o omezení některých povolených činností a dalších aktivit, personální změny (např. výměna vedoucích zaměstnanců banky) a finanční opatření (např. snížení základního kapitálu ve stanoveném rozsahu).

Dále je Česká národní banka oprávněna v případě zjištění nedostatků v činnosti banky nebo pobočky zahraniční banky podle povahy zjištěného nedostatku použít nástroje uvedené v § 26 odst. 1 písmeno b) až h) zákona o bankách (např. změnit licenci, nařídit mimořádný audit atd.).

Nápravné opatření ukládané Českou národní bankou má formu rozhodnutí vydaného ve správním řízení. Lhůta k plnění doručeného rozhodnutí je minimálně 24 hodin. Proti tomuto rozhodnutí je možné podat rozklad. Podaný rozklad však nemá odkladný účinek. Rozhoduje o něm bankovní rada České národní banky.

Z toho, co bylo uvedeno výše lze učinit určité závěry. Při uplatňování nápravných opatření dbá Česká národní banka o to, aby odpovídalo intenzitě a charakteru protiprávního jednání, jeho realizace nutně vedla k odstranění nežádoucího stavu a povinná osoba měla odpovídající dobu ke splnění rozhodnutí. Nápravná opatření jsou ukládána ve správním řízení, tím je zajištěna zákonnost. Též z toho vyplývá možnost soudního přezkumu v rámci správního soudnictví. Zákon o bankách

stanoví zákonné meze, v nichž Česká národní banka disponuje správním uvážením. Výčtem opatření, která může Česká národní banka uložit, se snaží postihnout všechny možné situace protiprávního jednání banky. Česká národní banka tak disponuje pestrou škálou prostředků, kterými může usměrňovat chování banky. Stejně jako u jiných prostředků, i u těchto hrozí nebezpečí jejich zneužití nebo případná chyba v použití správního uvážení. K eliminaci tohoto nedostatku do určité míry slouží uvedený opravný prostředek, kterým je rozklad. Ovšem o rozkladu opět rozhoduje Česká národní banka, konkrétně její bankovní rada. Za zvážení tak nepochybně stojí, zda by o opravném prostředku neměl rozhodovat nezávislý odborný orgán buď samostatný nebo např. v rámci ministerstva financí.

5.3.2 Peněžité pokuta

Vedle uvedených nápravných opatření může Česká národní banka v případě, že zjistí nedostatek v činnosti banky nebo pobočky zahraniční banky, uložit pokutu až do výše 50 milionů korun českých.

Pokutu může Česká národní banka uložit i osobám, které používají ve své obchodní firmě slovo „banka“ nebo „spořitelna“ a jeho překlady nebo odvozeniny, aniž by jim byla udělena bankovní licence.

Uložením pokuty není dotčena odpovědnost podle jiných právních předpisů.

Pokuta je příjmem státního rozpočtu a lze ji uložit do jednoho roku od zjištění nedostatku, nejpozději však do deseti let ode dne, v němž nedostatek vznikl.

Pokuta je ukládána v rámci správního řízení a v souvislosti s ním platí vše, co bylo uvedeno výše u nápravných opatření.

Pokuta sama o sobě je jistě vhodným institutem, který motivuje banky k chování v zákonem stanovených mezích. Zatímco nápravná opatření se zpravidla ukládají při trvajícím závadném stavu, pokut lze uložit i za jednorázové porušení povinností. Otázkou je, zda její horní limit je stále dostačující. Vždyť tvoří jen desetinu minimální výše základního kapitálu banky. Banky jsou často součástí nadnárodních seskupení a holdingů, jejichž obrat se pohybuje v miliardových částkách. Pro banku pak není problém danou částku na pokutě zaplatit, aniž by ji to do budoucna nějak motivovalo k dodržování pravidel, jejichž porušování je sankcionováno právě pokutou. Řešením by tak byla novela § 26 odst. 1 písmeno e) zákona o bankách.

5.3.3 Nucená správa

Nucenou správu může Česká národní banka zavést za situace, kdy nedostatky v činnosti banky ohrožují stabilitu bankovního systému a akcionáři neučinili potřebné kroky k odstranění těchto nedostatků. Nucená správa banky znamená pozastavení výkonu funkce všech orgánů banky (valné hromady, představenstva, dozorčí rady) a jejich nahrazení osobou dosazenou Českou národní bankou. Tato osoba se nazývá správce a okamžikem doručení rozhodnutí o zavedení nucené správy bance přebírá postavení statutárního orgánu banky. Rozhodnutí o věcech v působnosti valné hromady banky činí správce s předchozím souhlasem České národní banky. Správci přísluší rozsáhlé spektrum pravomocí v provozu banky. Jestliže to situace banky vyžaduje, může správce s předchozím souhlasem České národní banky, částečně nebo úplně pozastavit nakládání vkladatelů s jejich vklady v bance. Zjistí-li správce předlužení banky, oznámí tuto skutečnost neprodleně České národní bance a poskytne jí podklady osvědčující tuto skutečnost.

Správce jmenuje a odvolává bankovní rada České národní banky, která rovněž stanoví i výši jeho odměny za výkon nucené správy. Odměna a veškeré náklady spojené s výkonem nucené správy jsou však placeny z majetku banky. Správce je zaměstnancem České národní banky a je oprávněn přibrat k výkonu nucené správy v bance další osoby, avšak s určitými omezeními. Spolu se správcem je jmenován i jeho zástupce, který je oprávněn zastupovat správce v plném rozsahu v případě jeho nepřítomnosti. V dalším je postavení zástupce správce obdobné postavení správce. Nucená správa se zapisuje na návrh České národní banky do obchodního rejstříku.

Během nucené správy může Česká národní banka poskytnout bance finanční pomoc k odstranění dočasného nedostatku likvidity. Nárok na vrácení této finanční pomoci má přednost před všemi ostatními závazky banky.

Nucená správa končí doručením rozhodnutí České národní banky o skončení nucené správy, jmenováním likvidátora, prohlášením konkursu nebo uplynutím 24 měsíců od zavedení nucené správy. Nucená správa však nekončí odnětím licence bance.

Nucená správa je, dle mého názoru, nejvážnějším zásahem do činnosti banky hned po odnětí bankovní licence. V našich podmínkách tržní ekonomiky, kde je podnikatelským subjektům garantována volnost podnikání v zákonem stanovených mezích, by proto měla být velice krajním prostředkem nápravy. S tím počítá i zákon o bankách, jenž umožňuje nucenou správu zavést pouze v případě ohrožení stability bankovního systému jako celku. Platí zde tedy jakési: „zoufalá situace si žádá zoufalé

prostředky“. Nucená správa však může nepochybně přispět k „ozdravení banky“. Ta může po skončení „úspěšné“ nucené správy pokračovat ve své činnosti.

5.3.4 Odnětí licence

Při přetrvávání závažných nedostatků v činnosti banky nebo pobočky zahraniční banky anebo při úpadku banky Česká národní banka licenci odejme a to i tehdy, nepředcházelo-li tomuto opatření zavedení nucené správy. Toto opatření má za následek, že dotčená právnická osoba nesmí nadále přijímat vklady a poskytovat úvěry a provozovat další činnosti s výjimkou těch, které jsou nezbytné k vypořádání jejích pohledávek a závazků. Po vypořádání svých pohledávek a závazků ztrácí tato právnická osoba charakter banky.

Bankovní licence může být dále odňata, jestliže banka nebo pobočka zahraniční banky nezačala činnost do 12 měsíců ode dne udělení licence nebo jestliže po dobu 6 měsíců nepřijímá vklady od veřejnosti nebo neposkytuje úvěry a dále jestliže licence byla získána na základě nepravdivých údajů uvedených v žádosti. Česká národní banka je povinna odejmout licenci, jestliže zjistí, že ukazatel kapitálové přiměřenosti na individuálním základě je menší než jedna třetina předepsané výše.

Odnětí licence je tedy nejkrajnějším opatřením, kterým Česká národní banka v rámci bankovního dohledu disponuje. Užití tohoto opatření lze rozdělit do dvou skupin. První z nich je povinnost licenci odejmout, druhá z nich je možnost licenci odejmout. V obou případech užití však znamená „konečnou“ pro činnost banky a proto by tak mělo být s tímto prostředkem zacházeno. Mám za to, že v případě tohoto opatření by v ustanoveních zákona o bankách neměla být „možnost“, ale pouze „povinnost“. Možnost odnětí, které znamená uplatnění správního uvážení, totiž otevírá prostor pro případnou korupci.

5.4 BANKOVNÍ DOHLED NA KONSOLIDOVANÉM ZÁKLADĚ

Banky působící na českém bankovním trhu se angažují i v ostatních oblastech finančních služeb formou vytváření finančních skupin zahrnujících např. pojišťovnu, penzijní fond, investiční společnost, investiční fondy, finanční leasingovou společnost, faktoringovou společnost aj. Výsledky hospodaření všech společností ve skupině se mohou vzájemně ovlivňovat nejenom pozitivně, ale i negativně, proto je nezbytné monitorovat celou skupinu společností. To je úkolem konsolidovaného dohledu, který sleduje a reguluje rizika, kterým je banka vystavena právě svojí účastí ve finanční skupině. Proto jsou některá pravidla

obezřetného podnikání (zejm. kapitálové přiměřenosti, angažovanosti a vnitřního kontrolního systému) uplatňovaná též na skupinu jako celek.

V České republice je konsolidovaný dohled prováděn nad bankovními skupinami, tj. skupinami, v jejichž čele stojí banka, a nad skupinami, v jejichž čele stojí jiná finanční instituce (finanční holdingová osoba) nebo nefinanční instituce (smíšená holdingová osoba). Vzhledem k tomu, že ve finančním sektoru působí ve velké míře subjekty kontrolované zahraničními vlastníky, má velký význam i spolupráce se zahraničními regulátory. Pravidla takovéto spolupráce jsou obsažena v jednotlivých dvoustranných a mnohostranných dohodách o spolupráci (tzv. Memoranda of understanding).¹⁵

5.4.1 Pojem bankovního dohledu na konsolidovaném základě

Nejprve je nutné vymezit pojem konsolidační celek. Pro tyto účely se konsolidačním celkem míní skupina nejméně dvou osob, z nichž alespoň jedna je bankou. Tato skupina se skládá z ovládaných a ovládajících osob a dalších přidružených společností (tj. právnických osob, ve kterých má jiná osoba přímý nebo nepřímý podíl nejméně 20 % na základním kapitálu nebo hlasovacích právech, pokud tuto právnickou osobu neovládá).

Zákon o bankách ve svém § 26c obsahuje jak pozitivní, tak i negativní definici pojmu bankovního dohledu na konsolidovaném základě.

Bankovním dohledem na konsolidovaném základě se rozumí sledování a regulace rizik u konsolidačních celků, jejichž součástí je banka, za účelem omezení rizik, kterým je banka vystavena z hlediska její účasti v konsolidovaném celku.

Bankovní dohled na konsolidovaném základě není dohled nad jednotlivými osobami zahrnutými do konsolidačního celku a nenahrazuje se jím výkon bankovního dohledu na individuálním základě nad bankami podle zákona o bankách ani dohled nad finančními institucemi podle zvláštních právních předpisů.

Při výkonu dohledu na konsolidovaném základě Česká národní banka spolupracuje s orgány dohledu nad bankami a finančními institucemi v zahraničí a má právo si s těmito orgány vyměňovat informace.

Česká národní banka může za účelem výkonu bankovního dohledu na konsolidovaném základě provést kontrolu na místě v osobách zahrnutých do konsolidačního celku nebo požádat o její provedení příslušný zahraniční orgán dohledu. Česká národní banka

¹⁵ Oficiální internetové stránky ČNB www.cnb.cz

informuje o zahájení, účelu a výsledcích kontroly na místě příslušný zahraniční orgán dohledu nad kontrolovanou osobou.

Dohled na konsolidovaném základě obsažený v našem právním řádu je výsledkem harmonizačních prací, stejně jako například dohled nad nositeli jednotné licence. Je reakcí na vznik a existenci mnohdy napříč státy působících finančních skupin, jež mohou díky své velikosti a finanční síle ovlivňovat bankovní systémy hned několika zemí. Specifičnost těchto skupin si žádá specifičnost dohledu nad nimi. Tím dochází i k rozšíření působnosti České národní banky na tyto skupiny – konsolidační celky. Vedle dohledu nad individuálním základě tak Česká národní banka vykonává i dohled na konsolidovaném základě. Za tímto účelem samozřejmě disponuje určitými pravomocemi v podobě nápravných a sankčních opatření, které nejsou nepodobné těm, kterými disponuje v případě dohledu na individuálním základě (pokuty, mimořádný audit apod.). Na konsolidační celky jsou kladeny požadavky typu dodržování limitů kapitálové přiměřenosti, úvěrové angažovanosti apod. Tedy i v tomto je dohled (a regulace) na konsolidovaném základě podobný tomu na základě individuálním.

I přes tuto podobnost některých zákonných ustanovení o dohledu na individuálním a konsolidovaném základě považuji za nezbytně nutnou existenci explicitní úpravy konsolidovaného dohledu. Především proto, aby byla zajištěna srozumitelnost, transparentnost a právní jistota ohledně tohoto institutu, čehož lze dosáhnout lépe než použitím odkazů a frází typu „obdobně“. Navíc se stále pohybujeme v oblasti veřejného práva, a Česká národní banka disponuje pouze takovými pravomocemi, které zákon stanoví. A stanoví je „vhodněji“ explicitně než odkazem.

6 ČESKÁ NÁRODNÍ BANKA – „BANKA BANK“

Česká národní banka vystupuje jako banka pro banky obchodní, to znamená, že vede jejich účty, přijímá jejich vklady a za určitých podmínek jim poskytuje úvěry. Česká národní banka také může od bank nakupovat, popřípadě jim prodávat zákonem stanovené druhy cenných papírů. Veškeré činnosti, kde Česká národní banka vystupuje jako „banka bank“, lze souhrnně označit jako obchody s bankami a jsou vymezeny zákonem o České národní bance.

Tyto obchody s bankami lze v základní rovině rozdělit do několika oblastí: vedení účtů a provádění mezibankovního platebního styku, depozitně – úvěrové obchody, Česká národní banka – věřitel poslední instance, zásobování bank oběživem a ostatní obchody.

6.1 VEDENÍ ÚČTŮ A MEZIBANKOVNÍ PLATEBNÍ STYK

Česká národní banka vede bankám účty pro zúčtování obchodů, které s bankami provádí, i k realizaci mezibankovního platebního styku v rámci platebního systému, jehož provozovatelem Česká národní banka je.

Česká národní banka je oprávněna provozovat systémy pro mezibankovní platební styk. Účastníky těchto systémů mohou být vedle bank, spořitelních a úvěrních družstev a poboček zahraničních bank i osoby, které plní úlohu ústřední protistrany, zúčtovatele nebo clearingové instituce ve vypořádacím systému podle zákona o podnikání na kapitálovém trhu (zákon č. 256/2004 Sb., o podnikání na kapitálovém trhu, v platném znění), nebo ve vypořádacím systému uvedeném v seznamu Komise Evropských společenství, a které při své účasti v systému České národní banky odpovídají za splnění finančních závazků vyplývajících z jejich příkazů přijatých tímto systémem. Uzavře-li Česká národní banka s těmito osobami smlouvu o vedení účtu platebního styku a předávání dat mezibankovního platebního styku, bude uvedeným osobám veden v systému účet obdobný účtu mezibankovního platebního styku podle zákona o bankách.

Realizaci mezibankovního platebního styku v České republice zabezpečuje **Zúčtovací centrum České národní banky** (dále jen „Zúčtovací centrum“). Význam Zúčtovacího centra spočívá mimo jiné v tom, že kontrolováním krytí plateb se zabraňuje šíření problémů souvisejících s nesolventností z jedné banky na další prostřednictvím mezibankovního platebního styku. Současně Zúčtovací centrum představuje pro Českou národní banku jeden z nástrojů, které jí umožní průběžně sledovat a vyhodnocovat stav jednotlivých bank v České republice.

Základem právní úpravy pro tuto oblast je zákon č. 124/2002 Sb. o platebním styku, v platném znění a vyhlášky České národní banky pro zajištění jednotného platebního styku a zúčtování.

Česká národní banka řídí platební styk a zúčtování bank a pečuje o jejich plynulost a hospodárnost. Tím se nepochybně podílí na zajištění bezpečnosti, spolehlivosti a efektivnosti platebních systémů a na jejich rozvoji, protože právě ona je tou odbornou a důvěryhodnou institucí, jež naplňuje předpoklady pro výkon této činnosti.

6.2 DEPOZITNĚ – ÚVĚROVÉ OBCHODY

Prostřednictvím těchto obchodů Česká národní banka realizuje významnou část své měnové politiky ve vztahu k bankám včetně ovlivňování likvidity bankovního sektoru. Z hlediska bank představují tyto obchody s Českou národní bankou zpravidla výhodnou alternativu buď pro uložení relativně volných prostředků nebo naopak pro získání zdrojů.

6.3 ČESKÁ NÁRODNÍ BANKA – VĚŘITEL POSLEDNÍ INSTANCE

Jedním z dalších konkrétních projevů funkce České národní banky jako tzv. „banky bank“ je poskytování úvěrů obchodním bankám. Banky čerpají úvěry od České národní banky především ze dvou důvodů. Prvním důvodem je získání dalších zdrojů pro financování aktivních operací (tj. ziskový motiv), druhým důvodem je snaha o posílení likvidity.

Mají-li banky větší problémy s likviditou, které již nelze řešit běžnými úvěry od České národní banky, obvykle se obracejí na jiné banky. Pokud neuspějí na mezibankovním trhu, mají možnost požádat Českou národní banku o „nouzový úvěr“. V tomto případě vystupuje Česká národní banka jako poslední možný subjekt, který je schopen doplnit bance chybějící zdroje formou úvěru – vystupuje tedy jako „věřitel poslední instance“. Úvěr však Česká národní banka může poskytnout slovy zákona o České národní bance jen výjimečně, a to na dobu nejvýše tří měsíců. Při poskytnutí tohoto úvěru Česká národní banka požaduje odpovídající zajištění.

Hlavním důvodem existence věřitele poslední instance je podpora bezpečnosti, důvěryhodnosti a efektivnosti bankovního systému. Základní úvahy vycházejí z toho, že úpadek banky může vést k řetězovému úpadku dalších bank a celkovému kolapsu bankovního systému v zemi (systémové riziko). Proto v bankovním systému působí věřitel poslední instance, který svými úvěry může (ale nemusí) pomoci takto ohroženým bankám.

Hlavními kritérii rozhodnutí by měly být naděje na záchranu těchto bank a samozřejmě odvrácení hrozby kolapsu bankovního systému jako celku.

Systémové riziko spočívá v nebezpečí ohrožení likvidity „zdravých bank“ z důvodu úpadku nějaké jiné, obvykle velké banky. Případné ztráty krachující banky mohou vyvolat obavy vkladatelů u jiných bank. Pak, mimo jiné, může dojít k útěku k hotovosti (tzv. „runu na banky“), který znamená hromadné výběry vkladů z bank. Do problémů s likviditou se tak mohou dostat jinak zdravé banky.

Při úpadcích velkých bank se často upozorňuje na to, že čím větší tyto banky jsou, tím těžší jsou potenciální důsledky jejich úpadků pro celý bankovní systém. Věřitel poslední instance tuto situaci ale „nesmí připustit“. Dochází tak k naplnění nepsaného pravidla, že dané banky jsou příliš velké na úpadek. Vyšší ochrana velkých bank je však v tržním prostředí zjevně diskriminačním jevem vůči malým bankám. Navíc vede k narušení tržní disciplíny velkými bankami a k přesunům vkladů z malých, nechráněných do velkých, víceméně chráněných bank. Obdobné souvislosti platí mezi (spíše menšími) soukromými bankami a (spíše většími) bankami s výraznějšími či plnými majetkovými podíly státu.

Ani tento institut, ostatně jako žádný předchozí, tedy není bez doprovodných negativních vlivů. Výše již byla zmíněna problematika diskriminace menších bank, které nemají na stabilitu bankovního systému takový vliv jako banky větší. Dalším nedostatkem, který s předchozím úzce souvisí, je jakýsi „morální hazard“ ze strany bank, o němž bylo pojednáno v souvislosti s pojištěním vkladů, v tomto případě omezený na větší banky. Pokud získá banka takové postavení, že její případný úpadek bude mít vliv na stabilitu bankovního systému, stane se tzv. „příliš velkou na úpadek“ a věřitel poslední instance nedovolí její krach. Tím banka de facto získá relativní jistotu, že jí bude poskytnut nouzový úvěr a začne se na to „spoléhat“, přestože de iure nemá na tento úvěr nárok a Česká národní banka ho poskytuje „výjimečně“. To povede k jejímu rizikovějšímu chování na finančním trhu při nakládání s aktivy. Drastickým řešením celé situace by byla snaha zabránit bance, aby se stala příliš velkou na úpadek, což se jeví v podmínkách tržní ekonomiky jako nepřijatelné.

6.4 ZÁSOBOVÁNÍ BANK OBĚŽIVEM

Pro plynulé zabezpečení hotovostního peněžního oběhu mohou banky čerpat ze svého účtu u České národní banky oběživo a naopak nadbytečné oběživo mohou banky skládat zpět u České národní banky.

6.5 OSTATNÍ OBCHODY

Česká národní banka může pro banky provádět i další bankovní operace, jako např. devizové obchody, obchody s cennými papíry apod.

Podle § 28 zákona o České národní bance může Česká národní banka od bank nakupovat, případně jim prodávat:

1. směnky splatné do šesti měsíců ode dne nákupu Českou národní bankou a opatřené alespoň dvěma podpisy, z toho alespoň jedním podpisem za banku;
2. státní dluhopisy nebo jiné cenné papíry se státní zárukou, které však může nakupovat na dobu nejvýše jednoho roku.

Tato kapitola, ve které je pojednáváno o funkci České národní banky jako tzv. „banky bank“ ukazuje, že vztahy mezi Českou národní bankou nejsou jen „čistě veřejnoprávní“ vztahy regulace a dohledu, kde Česká národní banka vystupuje jako výrazně nadřazený orgán jednostranně uplatňující vrchnostenské pravomoci vůči bankám. Vztah bank obchodních a České národní banky se v této kapitole podobá vztahu obchodní banka – klient, tedy vztahu „čistě soukromoprávnímu“. Musíme vzít ovšem v potaz to, že narozdíl od vztahu banka – klient, je vztah mezi Českou národní bankou jako „bankou bank“ a obchodní bankou upraven normami veřejného práva a Česká národní banka je stále orgánem veřejné moci. Proto bych tento vztah označil za jakýsi hybrid mezi vztahem veřejnoprávním a soukromoprávním, tedy jakýsi vztah „smíšený“.

7 ZÁVĚR

Ve své diplomové práci jsem se zabýval problematikou vztahů centrální banky k bankám obchodním. Úvodní část je věnována především výkladu o bankovnímu systému, jenž vytváří prostředí, ve kterém se všechny tyto vztahy odehrávají (lépe řečeno, tyto vztahy jsou součástí bankovního systému). Veškeré vztahy lze pak rozdělit do určitých oblastí. Já jsem se zaměřil na tři oblasti vztahů, které považuji za nejdůležitější. Jedná se o regulaci, dohled a vztahy, ve kterých Česká národní banka vystupuje jako tzv. „banka bank“. Tyto tři oblasti tak tvoří jádro mé diplomové práce. Pro doplnění a ilustraci je součástí diplomové práce též příloha.

Bez fungujících bank by nebylo dost dobře možné představit si fungující ekonomiku a ekonomický pokrok. Tato závislost je však oboustranná, banky potřebují ke své činnosti fungující ekonomiku. Tak dochází k vzájemnému ovlivňování obou systémů. Banky a další instituce a vzájemné vztahy mezi nimi dohromady vytvářejí bankovní systém. Z toho lze vyvodit závěr, že bankovní systém má dvě navzájem propojené složky – složku institucionální a složku funkční. Jak jsem již uvedl v kapitole o bankovním systému, do institucionální složky bankovního systému spadají jednotlivé banky, členěné podle hlavní náplně činnosti do několika druhů a funkční složka bankovního systému reprezentuje organizaci, resp. způsoby uspořádání vztahů mezi bankovními institucemi v dané ekonomice. V rámci funkční složky je pak vhodné rozlišovat mezi jednostupňovými, dvoustupňovými a třístupňovými bankovními systémy. Dvoustupňové bankovní systémy je možné dále dělit na univerzální a specializované, dalšími kritérii jsou pak míra otevřenosti a uspořádání bank. Mezi základní typy specializace bank patří specializace podle sektorů, teritoria, klientely a produktů.

Bankovní regulace je chápána jako stanovení pravidel (zákonů, nařízení, opatření, vyhlášek atd.), které upravují vznik, činnost, působnost a zánik bankovních institucí v dané ekonomice. Bankovní regulaci v České republice lze členit do dvou základních podoblastí. Těmito podoblastmi jsou podmínky vstupu do bankovníctví a pravidla obezřetného podnikání. V rámci podmínek vstupu do bankovníctví je ústředním pojmem bankovní licence. Bankovní licence, tedy povolení působit v České republice jako banka, je základním předpokladem pro vyvíjení podnikatelských aktivit na peněžním trhu. Zákonem stanovené podmínky, které žadatel o licenci musí splňovat, se nazývají kritéria autorizace. Tato kritéria jsou předmětem posuzování ze strany České národní banky ve správním řízení. Druh

velkou podoblastí bankovní regulace jsou pravidla obezřetného podnikání. Společně s kritérii autorizace tvoří pravidla obezřetného podnikání základ bankovní regulace. Tato pravidla ovšem také úzce souvisí s dohledem; právní předpisy je stanoví v rámci regulace a jejich dodržování je zajištěno bankovním dohledem. Patří mezi ně kapitálová přiměřenost, úvěrová angažovanost, pravidla likvidity atd.

Bankovní dohled je druhou velkou oblastí vztahů mezi centrální bankou a bankami obchodními. Představuje kontrolu dodržování pravidel stanovených v rámci regulace a následné uplatňování sankcí při jejich nedodržování, s cílem upevnit peněžní a tržní disciplínu a zvyšovat kvalitu řízení finančních procesů a rizik z nich vyplývajících. Při své dohlížecí činnosti Česká národní banka používá základní dvě metody – dohled na místě a dohled na dálku. Dohled na dálku monitoruje činnost bank na základě analýzy všech dostupných informací, které má Česká národní banka k dispozici (výkazy, hlášení, auditorské zprávy atd.). Dohled na místě spočívá v práci přímo „v terénu“, tedy v zjišťování informací přímo v jednotlivých bankách. Je nutné mít na paměti, že vedle dohledu na individuálním základě existuje také dohled na základě konsolidovaném, který se provádí z důvodu vzniku a fungování konsolidačních celků v naší ekonomice. Určité modifikace v oblasti dohledu představuje dohled nad nositeli jednotné licence.

Třetí velkou oblastí vztahů mezi centrální bankou a bankami obchodními jsou vztahy, v nichž Česká národní banka vystupuje jako tzv. „banka bank“. Česká národní banka vystupuje jako banka pro banky obchodní, to znamená, že vede jejich účty, přijímá jejich vklady a za určitých podmínek jim poskytuje úvěry. Česká národní banka také může od bank nakupovat, popřípadě jim prodávat zákonem stanovené druhy cenných papírů. Tyto obchody s bankami lze v základní rovině rozdělit do několika podoblastí: vedení účtů a provádění mezibankovního platebního styku, depozitně – úvěrové obchody, Česká národní banka – věřitel poslední instance, zásobování bank oběživem a ostatní obchody.

Jelikož regulace a dohled tvoří jádro mé diplomové práce, jistě stojí za zmínku, k jakým tendencím vývoje regulace a dohledu v současnosti ve světě i u nás dochází.

Od 80. let 20. století se začínají prosazovat tři základní vývojové tendence v oblastech regulace a dohledu bankovních systémů – deregulace, harmonizace pravidel a koordinace bankovních předpisů a přístupů institucí dohledu v mezinárodním měřítku.

Deregulace, tak jak byla popsána v kapitole č. 3, představuje snižování míry předchozí regulace, odstraňování dřívějších omezení a povolování nových aktivit. Deregulace

rovněž znamená, že instituce regulace a dohledu se zaměřují především na stanovení a kontrolu základních vstupních pravidel a pravidel bankovní činnosti, a jedním z jejích projevů je hlavně větší tlak na systémy vnitrobankovní kontroly každé banky. Po schválení těchto systémů orgány dohledu se část kontroly, včetně adekvátní odpovědnosti, přesouvá na samotné banky.

Deregulace se však netýká žádné konkrétní oblasti, například v boji proti praní špinavých peněz prostřednictvím bankovního systému jsou přijímána stále tvrdší pravidla a důkladnější kontrolní mechanismy. Od 1. září 2008 nabývá účinnosti nový zákon proti praní špinavých peněz, který je toho důkazem. Rostou i tlaky na zpřísnění a dodržování kapitálových požadavků.

Harmonizace pravidel činnosti bank se projevuje zejména v oblasti požadavků na bankovní kapitál a jejími konkrétními výsledky jsou mezinárodní dohody uzavírané mezi celou řadou zemí, velmi často pod záštitou Banky pro mezinárodní platby. Harmonizace je také jednou ze základních podmínek životaschopnosti a funkčnosti Evropské unie a velmi úzce souvisí s deregulací. Obecně řečeno, je mnohem snazší harmonizovat nižší počet jednodušších a mírnějších předpisů než vyšší počet složitějších a tvrdších předpisů.

Na harmonizaci navazuje koordinace mezi příslušnými institucemi různých zemí, kde opět hraje významnou roli Banka pro mezinárodní platby. Příkladem může být snaha o vzájemnou spolupráci a koordinaci postupů při sladování pravidel proti praní špinavých peněz a pravidel pojišťování vkladů.

Je zřejmé, že v českém bankovním systému a české ekonomice dochází k neustálým změnám. Po roce 1989, kdy postupně docházelo k transformaci centrálně plánované ekonomiky na ekonomiku tržní, se 1. května 2004 podařilo vstoupit do Evropské unie. To na naše území přineslo základní ekonomické svobody vnitřního trhu Evropské unie, včetně svobody usazování a svobody poskytování služeb. Díky tomu u nás začaly působit banky z ostatních členských států Evropské unie na základě jednotné licence. 1. dubna 2006 pak došlo k integraci dohledu nad finančním trhem, kdy Česká národní banka převzala agendu Komise pro cenné papíry, Úřadu pro dozor nad pojišťovnictvím a penzijním připojištěním a Úřadu pro dohled nad družstevními záložnami, které zanikly. Česká národní banka tedy nyní provádí dohled nad bankovním sektorem, kapitálovým trhem, pojišťovnictvím a penzijním připojištěním, družstevními záložnami, devizový dohled a dohled nad institucemi

elektronických peněz. Otázkou zůstává, zda je taková koncentrace moci v rukou jediného orgánu vhodná.

V budoucnu nás čeká vstup do Evropské měnové unie, tzv. eurozóny. To znamená, že u nás bude zavedena měnová jednotka euro. Podmínkou pro členství je splnění všech konvergenčních (maastrichtských) kritérií. Česká národní banka se vzdá samostatné měnové politiky ve prospěch Evropské centrální banky. To je změna v naší ekonomice dosud nevídaná.

Z uvedeného vyplývá, že ke změnám v bankovníctví dochází a bude docházet i nadále. Bankovní systém je totiž, jak jsem již uvedl v úvodu této diplomové práce, jakýmsi „živoucím organismem“, který se mění v prostoru a čase. Myslím si, že není možné nechat ho „bez dozoru“, protože by to s sebou přineslo řadu problémů vedoucích k poškození nejen jednotlivých ekonomických subjektů, ale i ekonomiky jako celku. Regulace a dohled, tak jak jsou popsány výše, jsou vesměs vhodnými prostředky usměrňování bankovního systému. Je však nutné mít na paměti, že se nesmějí stát rigidními. I regulaci a dohled je nutné čas od času přizpůsobovat současným potřebám ekonomiky a za tím účelem je také kontrolovat.

Vztahy mezi centrální bankou a bankami obchodními v rámci bankovního systému nemusejí vždy vycházet z regulace a dohledu. Vztahy zahrnuté do pojmu „banka bank“ jsou toho příkladem.

Celou svou diplomovou práci bych rád shrnul prostřednictvím tří úzce souvisejících tezí, které jsou, dle mého názoru, jádrem všech vztahů centrální banky k bankám obchodním:

- I. nezbytnost bankovní regulace a bankovního dohledu a jejich neustálá kontrola;**
- II. proměnlivost a flexibilita vztahů mezi centrální bankou a bankami obchodními;**
- III. dynamický vývoj bankovního systému.**

8 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Bakeš M. a kol., Finanční právo, C.H. Beck, 4. vydání, ISBN 80-7179-431-7, Praha, 2006

Barák Josef a kol., Zákon o bankách, komentář a související předpisy, Linde, ISBN 80-7201-418-8, Praha, 2003

Revenda Zbyněk a kol., Peněžní ekonomie a bankovníctví, 3. vydání, Management Press, ISBN 80-7261-031-7, Praha, 2002

Revenda Zbyněk, Centrální bankovníctví, 2. rozšířené vydání, Management Press, ISBN 80-7261-051-1, Praha, 2001

Sekerka Bohuslav, Banky a bankovní produkty, PROFESS CONSULTING s.r.o., ISBN 80-85235-51-X, Praha, 1997

Sekerka Bohuslav, Bankovníctví, 1. díl, Univerzita Pardubice, ISBN 80-7194-814-4

Velek Jan, Základní informace o českém bankovníctví, Bankovní institut – vysoká škola, ISBN 80-7265-034-3, Praha, leden 2000

Liška Václav a kol., Makroekonomie, 2. Vydání, PROFESSIONAL PUBLISHING, ISBN 80-86419-54-1, Praha, 2004

Slovník bankovníctví, pojišťovnictví a kapitálových trhů, Public History, ISBN 80-902193-2-2, Praha, 1998

Kolektiv autorů, Základy bankovníctví, Bankovní institut a.s., Praha, 1998

Eduard Němeček, Úvod do studia finanční politiky, Všehrd, ISBN 80-85305-45-3, Praha, 2001

Eduard Němeček, Úvod do studia finanční vědy a českého finančního práva I., Všehrd, ISBN 80-85305-34-8, Praha, 1996

Dvořák Petr, Bankovníctví pro bankéře a klienty, Linde, ISBN 80-7201-515-X, Praha, 2005

Šmídová Iva, Ekonomické souvislosti finančního práva (stručný úvod), KEY Publishing s.r.o., ISBN 80-87071-03-4, Ostrava, 2006

Ossendorf Vít, Právní a ekonomické nástroje činnosti České národní banky, PF UK, Praha, 2004

Nehybová Marta, Regulace a dohled nad bankami, Nakladatelství a vydavatelství Miroslav Nehyba, ISBN 80-902645-5-7, Brno, 1999

Lér Leopold, Regulace činnosti bank, Bankovní institut, a.s., ISBN 80-7265-015-7, Praha, listopad 1997

Jílek Josef, Finanční rizika, GRADA Publishing, spol. s r. o., ISBN 80-7169-579-3, Praha, 2000

Babouček Ivan a kol., Bankovní regulace a dohled, Bankovní institut vysoká škola a.s., ISBN 80-7265-053-X, Praha, listopad 2002

Babouček Ivan a kol., Regulace činnosti bank, Bankovní institut a.s., ISBN 80-7265-071-8, Praha, únor 2005

Časopis Bankovníctví – měsíčník Hospodářských novin

Webové stránky České národní banky – www.cnb.cz

PŘÍLOHA

Sekce bankovního dohledu

V Praze 9. ledna 2004

č.j.: 2004/61/520

Počet listů: 4

ROZHODNUTÍ**Česká národní banka**

jako správní úřad, kterému jsou v souladu s § 1 odst. 3 zákona č. 6/1993 Sb., o České národní bance, ve znění pozdějších předpisů, svěřeny kompetence v rozsahu stanoveném zákonem č. 21/1992 Sb., o bankách, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o bankách“) a článkem II bodem 3. zákona č. 126/2002 Sb., kterým se mění zákon č. 21/1992 Sb., o bankách, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 219/1995 Sb., devizový zákon, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 593/1992 Sb., o rezervách pro zjištění základu daně z příjmů, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 239/2001 Sb., o České konsolidační agentuře a o změně některých zákonů (zákon o České konsolidační agentuře), ve znění zákona č. 15/2002 Sb., zákon č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník, ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 363/1999 Sb., o pojišťovnictví a o změně některých souvisejících zákonů (zákon o pojišťovnictví), ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon č. 126/2002 Sb.“),

rozhodla

podle článku II bodu 3. zákona č. 126/2002 Sb. a § 1 odst. 1, 3, 5 a 7 zákona o bankách, ve správním řízení vedeném podle zákona č. 71/1967 Sb., o správním řízení (správní řád), ve znění pozdějších předpisů (dále jen „správní řád“) a zahájeném podle článku II bodu 3. zákona č. 126/2002 Sb. z jejího podnětu **t a k t o:**

České spořitelně, a.s.

se sídlem Praha 4, Olbrachtova 1929/62, PSČ: 14000, IČ: 45244782, zapsané v obchodním rejstříku vedeném Městským soudem v Praze, oddíl B., vložka 1171 (dále jen „Česká spořitelna“)

se vydává bankovní licence

k výkonu činností uvedených v zákoně o bankách v § 1 odst. 1 písmena

a) přijímání vkladů od veřejnosti,

b) poskytování úvěrů

a k výkonu činností uvedených v zákoně o bankách v § 1 odst. 3 písmena

a) investování do cenných papírů na vlastní účet,

b) finanční pronájem (finanční leasing),

c) platební styk a zúčtování,

d) vydávání a správa platebních prostředků,

e) poskytování záruk,

f) otvírání akreditivů,

g) obstarávání inkasa,

h) poskytování investičních služeb zahrnující

- hlavní investiční službu podle § 8 odst. 2 písm. a) zákona č. 591/1992 Sb., o cenných papírech, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o cenných papírech“), přijímání a předávání pokynů týkajících se investičních instrumentů na účet zákazníka, a to ve vztahu k investičním instrumentům podle § 8a odst. 1 písm. a) až g) zákona o cenných papírech,
- hlavní investiční službu podle § 8 odst. 2 písm. b) zákona o cenných papírech, provádění pokynů týkajících se investičních instrumentů na cizí účet, a to ve vztahu k investičním instrumentům podle § 8a odst. 1 písm. a) až g) zákona o cenných papírech,
- hlavní investiční službu podle § 8 odst. 2 písm. c) zákona o cenných papírech, obchodování s investičními instrumenty na vlastní účet, a to ve vztahu k investičním instrumentům podle § 8a odst. 1 písm. a) až g) zákona o cenných papírech,
- hlavní investiční službu podle § 8 odst. 2 písm. d) zákona o cenných papírech, obhospodařování individuálních portfolií na základě volné úvahy v rámci smluvního ujednání se zákazníkem, je-li součástí tohoto portfolia některý z investičních instrumentů, a to ve vztahu k investičním instrumentům podle § 8a odst. 1 písm. a) až g) zákona o cenných papírech,
- hlavní investiční službu podle § 8 odst. 2 písm. e) zákona o cenných papírech, upisování emise investičních instrumentů nebo její umístění, a to ve vztahu k investičním instrumentům podle § 8a odst. 1 písm. a) až g) zákona o cenných papírech,
- doplňkovou investiční službu podle § 8 odst. 3 písm. a) zákona o cenných papírech, úschova a správa jednoho nebo několika investičních instrumentů, a to ve vztahu k investičním instrumentům podle § 8a odst. 1 písm. a) až g) zákona o cenných papírech,
- doplňkovou investiční službu podle § 8 odst. 3 písm. b) zákona o cenných papírech, pronájem bezpečnostních schránek,
- doplňkovou investiční službu podle § 8 odst. 3 písm. d) zákona o cenných papírech, poradenská činnost týkající se struktury kapitálu, průmyslové strategie a s tím souvisejících otázek, jakož i poskytování porad a služeb týkajících se fúzí a koupí podniků,
- doplňkovou investiční službu podle § 8 odst. 3 písm. e) zákona o cenných papírech, služby související s upisováním emisí podle odstavce 2) písm. e) zákona o cenných papírech, a to ve vztahu k investičním instrumentům podle § 8a odst. 1 písm. a) až g) zákona o cenných papírech,

- doplňkovou investiční službu podle § 8 odst. 3 písm. f) zákona o cenných papírech, poradenská činnost týkající se investování do investičních instrumentů, a to ve vztahu k investičním instrumentům podle § 8a odst. 1 písm. a) až g) zákona o cenných papírech,
 - doplňkovou investiční službu podle § 8 odst. 3 písm. g) zákona o cenných papírech, provádění devizových operací souvisejících s poskytováním investičních služeb,
- i) vydávání hypotečních zástavních listů,
 - j) finanční makléřství,
 - k) výkon funkce depozitáře,
 - l) směnárenskou činnost (nákup devizových prostředků),
 - m) poskytování bankovních informací,
 - n) obchodování na vlastní účet nebo na účet klienta s devizovými hodnotami a se zlatem,
 - o) pronájem bezpečnostních schránek,
 - p) činnosti, které přímo souvisejí s činnostmi uvedenými v bankovní licenci České spořitelny.

Odůvodnění

Toto rozhodnutí vydává Česká národní banka ve správním řízení na základě článku II bodu 3. společných a přechodných ustanovení zákona č. 126/2002 Sb. Správní řízení bylo zahájeno dne 18. listopadu 2003 doručením oznámení o zahájení správního řízení ze dne 13. listopadu 2003 č.j.: 2003/4522/520 České spořitelně. Tímto oznámením rovněž Česká národní banka upozornila Českou spořitelnu na možnost vyjádřit se před vydáním rozhodnutí k jeho podkladu a ke způsobu jeho zjištění. Česká spořitelna sdělila České národní bance dopisem ze dne 5. prosince 2003, že k podkladu pro rozhodnutí a ke způsobu jeho zjištění nemá námítky.

Česká spořitelna byla založena Fondem národního majetku České republiky dne 27. prosince 1991 a vznikla zápisem do obchodního rejstříku dne 30. prosince 1991. Do České spořitelny byl v rámci privatizačního procesu vložen majetek České státní spořitelny, která získala oprávnění k výkonu bankovních činností na základě § 27 odst. 1 zákona č. 158/1989 Sb., o bankách a spořitelnách. Na základě ustanovení § 15a zákona č. 92/1991 Sb., o podmínkách převodu majetku státu na jiné osoby, získala Česká spořitelna ze zákona oprávnění podnikat po dobu jednoho roku od svého vzniku ve stejném rozsahu, v jakém byla oprávněna podnikat Česká státní spořitelna. Dnem 1. února 1992 nabyl účinnosti zákon o bankách, jenž v § 42 stanoví, že právnické osoby působící jako banky a spořitelny podle zákona č. 158/1989 Sb., o bankách a spořitelnách, se ode dne účinnosti zákona o bankách považují za banky podle tohoto zákona. V souladu s výše uvedeným byla tedy Česká spořitelna, působící v době nabytí účinnosti zákona o bankách jako spořitelna, považována za banku podle zákona o bankách a byla oprávněna vykonávat všechny bankovní činnosti dle § 1

odst. 1 a odst. 3 zákona o bankách ve znění platném v době přijetí tohoto zákona, a to bez stanovení podmínek k výkonu těchto činností.

Kromě výše uvedeného vychází Česká národní banka při rozhodování o vydání bankovní licence také z následujících podkladů. Podkladem pro jmenovité vymezení povolené činnosti dle § 1 odst. 3 písm. h) zákona o bankách, poskytování investičních služeb, jsou rozhodnutí Komise pro cenné papíry ze dne 24. května 1999 č.j.: 521/1002-k/99, ze dne 11. dubna 2001 č.j.: 43/N/57/2001/3 a ze dne 25. září 2003 č.j.: 43/N/232/2001/2. Podkladem pro vymezení činnosti dle § 1 odst. 3 písm. i) zákona o bankách, vydávání hypotečních zástavních listů, je rozhodnutí České národní banky ze dne 8. listopadu 1995 č.j.: 682/6-95, podkladem pro vymezení činnosti dle § 1 odst. 3 písm. n) zákona o bankách, obchodování na vlastní účet nebo na účet klienta s devizovými hodnotami a se zlatem, povolení Státní banky československé z roku 1990 č.j.: 311/324/90, ze dne 23. května 1990 č.j.: 311/848/90, ze dne 8. února 1991 č.j.: 311/244/91, ze dne 15. června 1992 č.j.: 1244/92 a rozhodnutí České národní banky ze dne 21. prosince 1994 č.j.: 2770/11 a podkladem pro vymezení rozsahu činnosti podle § 1 odst. 3 písm. p) zákona o bankách, činnosti, které přímo souvisejí s činnostmi uvedenými § 1 odst. 1 a odst. 3 zákona o bankách, jsou rozhodnutí Ministerstva financí ČR ze dne 20. února 1998 č.j.: 104/11 308/1998 o povolení k platnému uzavření smlouvy o vedení části evidence Střediska cenných papírů, jakož i výkonu ostatních jeho činností svěřených mu zákonem a Smlouva o vedení části evidence Střediska cenných papírů a o výkonu souvisejících služeb uzavřená dne 27. března 1998 mezi Českou spořitelnou a Střediskem cenných papírů.

Poučení o rozkladu

Proti tomuto rozhodnutí lze podle ustanovení § 61 odst. 1 zákona č. 71/1967 Sb., o správním řízení (správní řád), ve znění pozdějších předpisů, podat rozklad u České národní banky, Na Příkopě 28, Praha 1, PSČ 115 03, do patnácti dnů ode dne doručení rozhodnutí. Podle ustanovení § 41 odst. 1 zákona o bankách rozhoduje o rozkladu bankovní rada České národní banky.



Ing. Vladimír Krejča
ředitel sekce bankovního dohledu



RNDr. Petr Jiříček
náměstek ředitele sekce bankovního dohledu

RELATIONS OF CENTRAL BANK TO TRADING BANKS

Diploma paper

First chapter is called The Introduction. This chapter describes the content of my diploma paper. Two basic ideas are mentioned here too:

1. Banking regulation and supervision are necessary in our system.
2. Banking regulation and supervision must be flexible and easy to check all the time.

Second chapter is called The Banking System. This chapter defines what the banking system is. It consists of banking institutions and relations among these institutions. That's why the banking system has two components – institutional component and functional component. Institutional component of banking system implies every single bank. The bank can be specified in two ways (economical and legal):

1. The bank conducts business and manipulates with money (economical).
2. The bank is an institution with banking licence (legal).

Functional component of banking system comprises arrangement of all relations among banking institutions. It is proper to make differences among single stage, two stage and three stage banking systems. There are two types of two stage banking system – universal and specialized. Basic criteria of bank specialization are territory, sector, clients and offered bank products.

Third chapter is called The Banking Regulation. This chapter is divided into two main parts. First one is about conditions which have to be satisfied by bank to obtain the banking licence and join the banking system (e.g. minimum capital needed to establish a bank, to submit an application containing the essential information). Second one is about special rules (prudential rules), which must be followed by bank in order to exist in the banking system. The basic prudential rules are laid down directly in the Act on Banks, e.g. the requirement to have an adequate governance, the requirement to maintain capital adequacy, limits on the bank's qualifying holdings in other entities, a prohibition of preferential trading with persons having close personal and proprietary links with the bank ("persons having a special relation to the bank"), and the requirement for "Chinese walls" between the bank's lending and investment transactions. These rules are further specified in a series of CNB (Czech National Bank) provisions and decrees.

Fourth chapter is called The Banking Supervision. CNB Banking Supervision uses two basic supervisory methods - off-site surveillance and on-site examinations. Off-site surveillance involves monitoring banks' activities using all available information (reports and returns submitted by banks in compliance with the CNB's standard methodology, auditors' reports, information obtained directly from banks on an ad hoc basis, publicly available databases, etc). Each bank is subject to regular analysis and assessment in accordance with uniform criteria, and the results obtained are then used to determine the need for further monitoring, on-site examinations, remedial measures and the like. The information obtained from off-site surveillance is also used to draw up comprehensive analyses of the banking sector. Inspections carried out directly in banks - known as on-site examinations - are gradually becoming the main tool of banking supervision.

Fifth chapter is called Czech National Bank – “the Bank of banks”. General idea of this chapter is to draw the attention to the fact, that not all relations of central bank to trading banks have “regulatory” or “supervisory” character. CNB manages the payment system and settlement between banks, keeps banks' accounts etc.

Next chapters include summary and list of literature. A supplement is a part of this diploma paper too.

KLÍČOVÁ SLOVA – KEY WORDS

Centrální banka – Central Bank

Bankovní regulace – Banking Regulation

Bankovní dohled – Banking Supervision